

LAPSEN EDUN VALVONTA OIKEUSASIAMIEHEN TAR- KASTUSPÖYTÄKIRJOISSA

Miisa Mannien
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Miisa Manninen	
Työn nimi Lapsen edun valvonta oikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirjoissa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika 12/2022	Sivumäärä 43 + lähteet
Ohjaaja Ulla Salovaara & Satu Ranta-Tyrkkö	
Tiivistelmä <p>Pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, miten lapsen edun valvonta näyttäytyy eduskunnan oikeusasiamiehen tekemissä tarkastuksissa niistä laadittujen tarkastuspöytäkirjojen pohjalta ja mitä valvontaan liittyviä epäkohtia aineistoista nousee esille ja miten niitä arvioidaan suhteessa lapsen etuun. Lastensuojelu ja sijaishuolto ovat nousseet viime vuosina julkiseen keskusteluun erityisesti sijaishuollossa havaittujen epäkohtien vuoksi. Sijaishuollon valvonta ja lapsen edun arviointi ovat tutkielman lähtökohtia.</p> <p>Lapsen edun määrittely on kiinni pitkälti siitä, kuka sitä määrittelee. Lapsen etu määräytyy aina tilannekohtaisesti ja yksilölliset seikat jokaisen lapsen kohdalla huomioiden. Sijaishuollossa lapsen etua arvioi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Tällä on velvoite tavata lasta riittävän usein ja valvoa sijaishuollon toimintaa. Sosiaalityöntekijöiden lisäksi sijaishuollon toimintaa valvovat kunnat, aluehallintavirastot, Valvira ja eduskunnan oikeusasiamies. Eduskunnan oikeusasiamies on viime vuosina ottanut tehtäväkseen erityisesti juuri lapsen oikeuksien valvonnan.</p> <p>Tutkielmassa käytetty aineisto on kerätty eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivuilta. Aineistoksi valikoitui 14 tarkastuspöytäkirjaa, joita koskevat tarkastukset on tehty vuosien 2016–2020 välillä. Tutkielma on tehty teoriaohjaavasti ja aineistonanalyysi on tehty sisällönanalyysillä luokittelemalla aineistoa.</p> <p>Tutkimustuloksissa lapsen etu jää käsitteenä kaikkien tarkastuspöytäkirjoissa mainittujen epäkohtien alle. Se ei juurikaan määriyty tarkastuspöytäkirjoissa, vaan käsite jää yksittäiseksi maininnaksi siitä, että sijaishuollon ja siellä tehtävien ratkaisujen sekä päätösten tulee olla lapsen edun mukaisia. Tarkastuspöytäkirjoissa eduskunnan oikeusasiamies kiinnittää huomiota sijaishuoltolaitosten lainvastaisiin käytäntöihin ja rajoitustoimien käyttöön, lasten kokemaan epäasialliseen käytökseen työntekijöiden taholta, valvonnan puuttumiseen sekä puuttuvaan yhteydenpitoon lapsen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän välillä. Lapsen edun arviointi ja sitä kautta sijaishuollon valvonta näyttäytyy tutkielman tuloksien valossa puutteelliselta.</p>	
Asiasanat: Lapsen etu, sijaishuollon valvonta, eduskunnan oikeusasiamies	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Sisällönanalyysi.....	24
------------	-----------------------	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LAPSEN ETU	4
3	LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTOLAITOSTEN VALVONTAVASTUU	9
	3.1 Eduskunnan oikeusasiamies	12
	3.2 Lapsen edun valvonta	15
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS	21
	4.1 Aineisto	22
	4.2 Sisällönanalyysi	23
	4.3 Tutkielman eettisyys ja luotettavuus	26
5	TUTKIMUSTULOKSET	28
	5.1 Lapsen etu tarkastuspöytäkirjoissa	29
	5.2 Epäkohdat sijaishuoltolaitoksien toiminnassa	34
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	40
	LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

Tutkielmani käsittelee lapsen edun valvontaa lastensuojelun sijaishuoltolaitoksissa eduskunnan oikeusasiamiehen vuosina 2016-2020 tekemien tarkastuspöytäkirjojen pohjalta. Tutkielmani aihe on ajankohtainen, sillä lastensuojelusta ylipäättään ja erityisesti juuri lastensuojelun sijaishuollosta on noussut julkiseen keskusteluun paljon erilaisia teemoja sekä eritoten epäkohtia sijaishuoltolaitosten toiminnasta. Eduskunnan oikeusasiamies (2018) on todennut tekemissään yllätystarkastuksissa useita puutteita sijoitettujen lasten kohtelussa ja heidän oikeuksiensa toteutumisessa sijaishuoltolaitoksessa. Eduskunnan oikeusasiamiehen sijoittavilta kunnilta saamien selvitysten perusteella todettiin, että sijoitettujen lasten valvonnassa on merkittäviä puutteita johtuen kuntien sosiaalitoimen resurssipuolasta sekä sosiaalityöntekijöiden kohtuuttoman suurista työmääristä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tekemissä yllätystarkastuksissa nousseet epäkohdat ovat tulleet esiin ja tiedetyksi vasta eduskunnan oikeusasiamiehen tekemien tarkastuksien myötä. Sijaishuoltolaitoksia valvovat monet eri tahot (mm. kunnat, Valvira) ja sijaishuoltolaitosten valvonnasta on säädetty laissa (Lastensuojelulaki (417/2007, § 79). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä, on valvoa lapsen edun toteutumista (Lastensuojelulaki 417/2007 § 24). Voidaan olettaa, että eduskunnan oikeusasiamiehen havaitsemien epäkohtien, kuten lasten epäasiallisen kohtelun, olisi pitänyt nousta esiin sijaishuoltolaitoksia valvovien tahojen puolesta jo

kauan ennen eduskunnan oikeusasiamiehen toteuttamia valvontakäyntejä. Eduskunnan oikeusasiamies (2018) on pyytänyt selvitystä sijoittaneilta kunnilta, miksi valvontaa ei ole suoritettu tai epäkohtia huomattu. Valvovat viranomaiset ovat selittäneet puutteita valvonnassa esimerkiksi sillä, että lasten tapaaminen ja valvonnan suorittaminen vievät liikaa aikaa (Paajanen 2019). Puutteellisen valvonnan voidaan päätellä johtuvan liiallisesta kiireestä, liian suurista työtaakoista ja asiakasmääristä. Sijaishuoltolaitokseen sijoitettua lasta voidaan pitää erityisen haavoittuvassa asemassa olevana, mistä syystä valvonnan tärkeyttä ei voida tarpeeksi korostaa. Tästä näkökulmasta pidän huomionarvoisena ja huolestuttavana sitä, että eduskunnan oikeusasiamiehen esiin nostamat epäkohdat ovat tulleet esiin vasta hänen tekemissään yllätystarkastuksissa. Olen tehnyt samasta aiheesta kandidaatin tutkielman (Manninen 2020).

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys koskettaa sijaishuollon valvontaa ja lapsen etua. Olen rajannut lastensuojelun käsitteiden tarkastelun tutkimukseni ulkopuolelle, sillä pääpaino tutkimuksessani on lapsen edun valvonnassa. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelua toteutettaessa, on ensisijaisesti otettava huomioon aina lapsen etu (Lastensuojelulaki (417/2007, § 4). Tämä lainkohta on osa lastensuojelun järjestämisen keskeisiä periaatteita. Lastensuojelun toimia arvioitaessa ja sijaishuoltolaitosten toiminnan valvonnassa pyritään aina lähtökohtaisesti arvioimaan kaikkien tehtyjen toimien ja ratkaisujen edunmukaisuus lapsen kannalta. Lapsen edun valvonnassa, on pystyttävä arvioimaan lapsen tilannetta monelta eri kannalta ja punnittava eri toimenpiteiden vaikutusta lapseen. Tarkastelen tässä tutkielmassa eduskunnan oikeusasiamiehen laatimia tarkastuspöytäkirjoja valvonnan valossa, etenkin siitä näkökulmasta miten lapsen etu näyttäytyy valvonnan kriteereissä ja miten lastensuojelua valvovien muiden tahojen osuus tulee esiin.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten lapsen edun valvonta näyttäytyy eduskunnan oikeusasiamiehen tekemissä tarkastuksissa niistä laadittujen tarkastuspöytäkirjojen pohjalta?
2. Mitä valvontaan liittyviä epäkohtia aineistoista nousee esille ja miten niitä arvioidaan suhteessa lapsen etuun?

2 LAPSEN ETU

Koko lastensuojelun lähtökohtana ja keskeisenä toimintaperiaatteena on lapsen edun huomiointi lastensuojelun toimia arvioitaessa (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §). Lastensuojelulaissa määritellään myös sijaishuollon järjestäminen ja sen valvonta. Lapsen edun määrittely ja sen arviointi on oleellista, kun valvotaan lastensuojelun sijaishuollon lainmukaista toteutumista. Lähestyn tutkielmassani lapsen etua korostamalla sen arvioinnin ensisijaisuutta ja toisaalta käsitteen sisällöllisen määrittelyn haastavuutta. Lapsen etu pohjautuu Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimukseen, jonka 3. artiklan mukaan *”kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”* (Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista). Lastensuojelulain uudistamisen myötä (2019/542) 4a §:ssä määritellään koko lastensuojelun tarkoituksiksi lapsen hyvän hoidon ja kasvatuksen turvaaminen, lapsen ikään sekä kehitystasoon katsoen riittävä valvonta sekä huolenpito ja lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen. Lapsen etu on ensisijainen lastensuojelua koskevassa päätöksenteossa ja lapsen edun toteutumisen turvaaminen nähdään lastensuojelua ohjaavana periaatteena (Araneva 2016, 174).

Lapsen etu on ollut pitkään lastensuojelua vahvasti ohjaava käsite, jota ei ole kuitenkaan määritelty missään kohtaa yksiselitteisesti. Lasten oikeudet ja ääni nousi

paremmin esiin 1970-luvulla arvomaailman muuttuessa ja yhteiskunnan ollessa murroksessa ja kymmenisen vuotta myöhemmin 1980-luvulla lapsen edusta ja sen merkityksestä käytiin taistelua (Heino 2006, 197; Törrönen 1994, 110.) Lapsen edun käsitteen pitkästä historiasta huolimatta käsite on jäänyt melko määrittelemättömäksi. Lapsen edun käsitettä pidetäänkin epätarkkana, eikä sillä katsota olevan täsmällistä tieteellistä tai oikeudellistakaan pohjaa. (Pösö 2012, 78.) Lapsen etu määrittyy pitkälti juridiikan ja tieteen ulkopuolella olevien tietojen, arvojen ja arkisten kokemusten kautta (Törrönen 1994, 107). Lapsen edun määrittely ja esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteiden arviointi perustuu arkitietoon ja yksilöllisiin muuttuviin tekijöihin. Lapsen etu koostuu yksittäisistä asioista (kuten lapsen saamasta hoivasta, tarpeisiin vastaamisesta), joiden voidaan katsoa vaikuttavan lapsen elämään (Törrönen 1994, 120).

Lapsen etu voidaan lapsen oikeuksien komitean mukaan nähdä kolmiosaisena käsitteenä. Ensinnä se on suoraan sovellettavaa aineellista oikeutta, joka tarkoittaa, lapsella olevan oikeus hänen etunsa arviontiin ja sen ensisijaiseen huomiointiin. Toiseksi se on perustavanlaatuinen tulkintaperiaate, jonka mukaan tulkinnanvaraisessa tilanteessa, tulee valita eri vaihtoehdoista parhaiten lapsen etua ajava tapa. Kolmanneksi se on menettelysääntö, eli lapsen etua arvioitaessa on aina arvioitava tehtävän ratkaisun myönteiset ja kielteiset vaikutukset. (Lapsien oikeuksien komitean yleiskommentti Nro 14, 2013.) Lapsen edun ensisijaisuus korostuu tässä määritelmässä ja se painottaa lapsen edun laittamista etusijalle ratkaisuja tehtäessä. Myönteisten ja kielteisten vaikutusten arviointi lapsen edun määrittelyssä tarkoittaa käytännössä ratkaisujen vaikutusta tämän tulevaisuuteensa. Ratkaisujen tulevaisuuden vaikutukset tekevät lapsen edun määrittelystä entistä haastavampaa ja tulkinnanvaraisempaa.

Lapsen edulle ei siis käsitteenä ole olemassa mitään yhtä yhtenäistä selitystä, mutta siitä huolimatta se on lastensuojelua, lastensuojelun päätöksiä ja erityisesti myös lastensuojelun valvontaa vahvasti ohjaava käsite (Pösö 2012, 76–78). Lapsen

etuun vetoamalla voidaan perustella esimerkiksi huostaanottopäätöstä tai lapselle tämän edunmukaisia päätöksiä ja toimia sijaishuoltolaitoksissa. Lapsen etuun on mahdollista vedota hyvin monenlaisissa tilanteissa, mistä syystä käsitteen on kuvailtu olevan liian yleismaallinen ja käsitteeltä puuttuvan itsessään aineellinen sisältö. (Nyrhinen 2016; Pösö 2012). Lapsen edun käsitteen yleismaailmallisuus johtaa käytännössä tilanteeseen, jossa lapsen edun määrittäjälle jää iso rooli siitä, miten lapsen etu toteutuu ja mitä se edes tarkoittaa. Pösön (2012, 76) mukaan lapsen etu on tästä huolimatta vakiinnuttanut paikkansa lastensuojelussa. Koko lastensuojelun ja lapsen huoltoa koskevien päätöksiä ohjeeksi sekä perusteeksi on lastensuojelulaissa asetettu lapsen edun arvioiminen. Lapsen edun käsitteeltä kuitenkin puuttuu universaali määritelmä, mistä syystä siihen vetoamista voidaan perustella periaatteessa kaikissa mahdollisissa tilanteissa lastensuojelussa.

Voidaan todeta, että lapsen etu on sisällöllisesti hyvin laaja-alainen, mistä syystä sitä voidaan esimerkiksi sijaishuollon valvonnan näkökulmasta pitää erittäin haasteellisenä käsitteenä. Lapsen edusta voidaan monissa yhteyksissä käyttää termejä lapsen hyvä tai lapsen hyvinvointi, mikä entisestään lisää käsitteen moniulotteisuutta (Pösö 2012, 77). Lapsen edun määrittely tapahtuu aina jokaisen yksittäisen lapsen kohdalla erikseen, lapsen yksilölliseen elämäntilanteeseen vedoten ja sitä kokonaisvaltaisesti punniten. Tästä syystä lapsen edulla voidaan tarkoittaa hyvinkin erilaisia asioita riippuen aina lapsesta ja hänen perheensä yksilöllisestä tilanteesta. (Törrönen 1994, 122.) Lapsen etua ei siis ole mahdollista määrittää minkään yhden tekijän kautta ja lapsen edun määrittämiseksi on punnittava lapsen tilanteeseen vaikuttavia eri tekijöitä. Araneva (2016, 10) toteaa, että lapsen edun tunnistaminen ja sen määrittely vaativat vertailua. Vertailemalla erilaisia vaihtoehtoja ja ratkaisuvaihtoehtojen vaikutusta yksittäisen lapsen etuun, voidaan arvioida mikä on lapsen etua parhaiten toteuttava vaihtoehto.

Lapsen etu sitoutuu usein lapsen tarpeisiin. Tuolloin arvioidaan, että jos lapsen tarpeet täyttyvät, myös tämän etu toteutuu. Lapsen tarpeiden määritelmä on kuitenkin lähes yhtä hataralla pohjalla kuin lapsen edunkin määritelmä, koska siihenkin vaikuttavat aina yksilölliset tekijät. Lapsen etua on kuitenkin mahdollista lähteä tarkastelemaan juuri tarpeiden näkökulmasta, eli miettimällä mitä lapsi tarvitsee. (Aho 1995, 17.) Lasten yksilöllisten tarpeiden lisäksi voidaan luetella tarpeita, jotka ovat yhteisiä kaikille lapsille. Nätkin (2003, 37) määrittelee, että lapsen etu voi tarkoittaa jatkuvuutta, pysyvyyttä, osallisuutta, rakkautta, turvaa, hoitoa ja hoivaa, suojelemista ja riittävää auktoriteettia sekä aikuisen mallia. Jokaisen lapsen kohdalla yksilölliset tekijät rakentavat tämän etua ja edellä mainittuja tekijöitä voi käyttää apuna lapsen etua määriteltäessä. Lapsen etu määrittyy pitkälti lapsen yksilöllisistä kasvuolosuhteista ja myös lapsen mahdollisuuksista vaikuttaa omaan elämäänsä (Kajava 1997, 23). Yksittäisen lapsen tilanteesta ja elämästä onkin helpompaa esittää näkemyksiä lapsen edusta, kuin antaa käsitteestä yhtä aukotonta ja yleistävää määritelmää (Nyrhinen 2016, 72). Näiden yksilöllisten tekijöiden arvioimiseksi ja lapsen edun määrittämiseksi, täytyy tuntea ja olla tietoinen lapsen elämään vaikuttavista seikoista, sekä olla myös perillä vallitsevasta ajan hengestä.

Nätkinin (2003, 38) mukaan lapsen etu on käsitteenä muuttunut vuosien saatossa. Aikaisemmin lapsen edun katsottiin tarkoittavan vain terveyttä, riittävää ravintoa, ulkoilmaa, mielekästä tekemistä ja hyviä käytöstapoja. Nykyään lapsen etu on paljon moniulotteisempi käsite ja sillä haetaan perushoidon ja -huolenpidon lisäksi laadukkaita ihmissuhteita, turvallista kiintymystä, tasapainoista arjen sujumista, normaalia kehitystä sekä myös lapsen mielipiteen kuulemistä ja lapsen osallisuuden vahvistamista. Näin ollen nykyään korostetaan enenevässä määrin myös lapsen oikeutta yksilölliseen kansalaisuuteen. Rädyn (2019, 13–14) mukaan lapsen edun yksilölliseen arviointiin vaikuttaa lapsen ikä, sukupuoli, kulttuuritausta, lapsen ja hänen vanhempiansa olosuhteet, sekä heidän valmiutensa huolehtia lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Lapsen etuun vaikuttavia asioita ei voida asettaa tärkeysjärjestykseen, vaan jokainen tilanne kunkin lapsen kohdalla on aina yksilöllinen.

Lapsen edun voidaan yleisesti katsoa tarkoittavan sitä, että kaikki toimenpiteet ja päätökset arvioidaan lapsen näkökulmasta ja huomio kiinnitetään juuri tämän yksilöllisiin tarpeisiin (Pösö 2012, 79). Lapsen etua voidaan siis pitää yleiskäsitteenä niille yksittäisille asioille, joita arvioimalla määritellään lapsen etua. Lapsen edun voidaan siten katsoa tarkoittavan kaikkia niitä yksilöllisiä tekijöitä ja seikkoja, jotka vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja elämään. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttämänä lapsen edun käsite tulisikin aina tarkoittaa yksilöllisyyttä, tapauskohtaisuutta sekä joustavuutta. Tämän määritelmän voidaan katsoa parhaiten selittävän lapsen edun käsitettä ja sen käytännön toteutusta, vaikkakin se vaikeuttaa minkään yleisen ohjeistuksen tai selityksen antamista sille, mitä lapsen edulla tarkoitetaan. Aina lapsen etuun vedotessaan, määrittää sosiaalityöntekijä lapsen edun perustuen lapsen yksilölliseen tilanteeseen. (Törrönen 1994, 122–140.)

Lapselle on järjestettävä viivytyksettä sijaishuoltoa, mikäli lapsen etu sitä edellyttää (Araneva 2016, 179). Sijaishuollon järjestämisellä tarkoitetaan huostaanottopäätöksen toimeenpanoa sekä lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä tämän oman kodin ulkopuolella. Asuinpaikan eli sijaishuoltolaitoksen valinta on yksi merkittävimmistä huostaanoton seurauksia oikeusvaikutuksia ajatellen. Lisäksi sillä on valtava merkitys niin lapsen itsensä, kuin tämän vanhempienkin elämään. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida lapsen tarpeet, asianosaisten näkemykset ja samalla myös tarjolla olevat vaihtoehdot. Näiden kaikkien tekijöiden huomioiminen tekee tehtävästä haastavan. Sijaishuoltolaitoksen valinnassa käytetään aina yksilökohtaista harkintaa ja valinnan tulee aina olla lapsen edun mukainen. (Araneva 2016, 303–304.) Lain mukaan ensisijainen sijaishuoltopaikka lapselle on perhehoito. Sijaishuoltolaitos valitaan vain siinä tapauksessa, kun perhehoito ei kyseisen lapsen kohdalla ole tämän edun mukaista. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.)

3 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTOLAITOSTEN VALVONTAVASTUU

Lastensuojelun sijaishuoltoa on mahdollista järjestää perhehoidossa, ammatillisessa perhekodissa, lastensuojelulaitoksessa tai jossakin muussa lapsen tarpeen mukaisessa paikassa (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §). Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit ja koulukodit. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kunnat ja yksityiset toimijat. Lastensuojelulaitosten toimintaa on säännelty tarkkaan. Laitoksen tilojen tulee vastata sinne sijoitettujen lasten ja nuorten tarpeita, henkilökuntaa tulee olla riittävästi ja henkilökunnalla on oltava työn vaatimuksia vastaava koulutus. (THL 2020a.)

Kokonaisuudessaan sosiaalihuollon, ja sitä kautta myös sijaishuollon, valvontaa ja muutoksenhakujärjestelmää voidaan pitää hyvin hajanaisena (Valkonen 2016, 417). Sosiaalihuollon kenttää valvoo monta eri viranomaista (kunnat, aluehallintovirastot, sosiaali- ja terveyshuollon lupa- ja valvontavirasto, oikeusasiamies) ja käytännössä epäkohdan huomattessaan, on asiakkaalla useita eri tahoja, joille hän voi epäkohdasta ilmoittaa. Sijaishuollon valvonta jakautuu useiden eri toimijoiden lisäksi suoraan myös sijaishuoltolaitoksen omalle valvonnalle. Valvonnan ja epäkohtien osalta pro gradututkielmani aiheena olevat eduskunnan oikeusasiamiehen tekemät tarkastukset ovat vain yksi pieni osa tätä järjestelmää. Eduskunnan oikeusasiamiehelle tehdyn kantelun perusteella ei haeta muutosta päätökseen, vaan sen avulla on mahdollisuus

tuoda esiin mahdollisia epäkohtia (Valkonen 2016, 403). Ensisijaisena keinona epäkohtien korjaamiseksi pidetään muistutuksen tekemistä. Asiakkaalla on oikeus tehdä muistutus suoraan toimintayksikölle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Muistutuksen tekemisestä on säädetty asiakaslain 23 §:ssä. Kunnan on lisäksi nimettävä sosiaaliasiamies, jonka tehtävä on antaa asiakkaille ohjausta muistutuksen tai kantelun tekemisessä sekä antaa asiakkaille tietoa tämän oikeuksista, sekä toimia myös asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja seurata niiden toteutumista (THL 2017, 26).

Sijaishuollon valvontavastuu kuuluu lapsen sijoittaneelle kunnalle ja sijaishuoltopaikan sijaintikunnalle (Lastensuojelulaki 79 § 1 mom.). Lapsen sijoittaneella kunnalla on velvollisuus ilmoittaa, jos se havaitsee sijaishuoltopaikan toiminnassa epäkohtia tai puutteita. Kunnan tehtävä on valvoa ja ohjata alueellaan toimivia yksityisiä palveluntuottajia. (THL 2017, 24–25). Sijoittaja kunnan ja sijoituskunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen etu toteutuu sijaishuollossa ja lapsi saa kaikki tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet (THL 2017, 23). Sijaishuollon valvonnan osalta lastensuojelulaki määrittelee pitkälti lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijän velvollisuuksia lapsen edun toteutumisen varmistamiseksi ja sen valvomiseksi. Näistä sosiaalityöntekijän velvollisuuksista valvonnan kannalta merkittävintä on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus valvoa lapsen edun toteutumista. Lisäksi sosiaalityöntekijän on virkansa puolesta avustettava lasta tai nuorta tämän puhevallan käytössä, sekä varmistettava nuorelle tämän tarvitsema oikeusapu. (THL työpäperi 19/2017, 25; Lastensuojelulaki 417/2007, 24§). Mikäli sijoittanut kunta havaitsee sijaishuoltolaitoksen toiminnassa epäkohtia, on tämän ilmoitettava siitä välittömästi aluehallintavirastoon, sijoituskunnalle ja myös muille kunnille, jotka ovat sijoittaneet lapsia samaan sijaishuoltopaikkaan (Saastamoinen 2016, 161).

Lastensuojelulain (2007/417) 79 § mukaisesti sijaishuoltopaikkoja valvoo kuntien lisäksi yhteistyössä aluehallintovirasto. Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valvira puolestaan ohjaa aluehallintavirastojen toimintaa sosiaalihuollon

osalta. Jokaisella on mahdollisuus tehdä kantelu viranomaisen tai muun julkista hallintotehtävää hoitavan lainvastaisesta menettelystä tai velvollisuuksien laiminlyönnistä. (THL työpaperi 19/2017.) Ensisijaisesti epäkohtien pohjalta tehdyt kantelut tehdään aina aluehallintavirastoihin, jotka toimivat alueellisina valvontaviranomaisina. Valviran roolina on puolestaan kiinnittää huomiota laajempiin asioihin ja kysymyksiin. Näiden tahojen lisäksi, on mahdollisuus tehdä kantelua edelleen eduskunnan oikeusasiamiehelle (Valkonen 2016, 413). Yhtenä osana sosiaalihuollon ja myös lastensuojelun sijaishuollon valvonnassa ovat omavalvontasuunnitelmat. Lain mukaan jokaisen sosiaalihuollon yksikön on tehtävä omavalvontasuunnitelma, jonka tarkoituksena on varmistaa kyseisen yksikön toiminnan laatu, turvallisuus ja asianmukaisuus (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 47§). Omavalvontasuunnitelman lisäksi laissa on veloitettu sijaishuoltolaitoksia laatimaan hyvää kohtelua koskeva suunnitelma (Lastensuojelulaki 2007/413 § 61b). Hyvän kohtelun suunnitelman tavoitteina voidaan pitää rajoitusten käytön tarpeen vähenemistä, avoimen keskustelun herättämistä sekä yhteisymmärryksen luomista. Hyvän kohtelu suunnitelma laaditaan sijaishuoltolaitosten toimesta, yhteistyössä sinne sijoitettujen lasten kanssa. (Valvira 2021.)

Sijaishuollon valvonta ei ole kaikkien näiden toimijoiden keskellä ja nykyisen järjestelmän puitteissa mitenkään yksiselitteistä yksittäiselle kansalaiselle, tai edes valvoville viranomaisille. Valvonnan nykyisellä mallilla sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on merkittävä rooli siinä, kertovatko he omille sosiaalityöntekijöilleen valvonnan kannalta oleellisia asioita vai ei. Vaikeista asioista keskusteleminen edellyttää, että lapsi tuntee oman sosiaalityöntekijänä ja, että tällä on riittävästi aikaa perehtyä lapsen kertomiin asioihin. Sosiaalityöntekijöiden tiuha vaihtuvuus hankaloittaa luottamuksellisen suhteen syntymistä ja vaarantaa näin myös valvonnan toteutumista. Pösön (2004, 110) mukaan nuoret eivät aina puhu tai kokevat vaikeaksi puhua omalle sosiaalityöntekijöilleen kokemistaan epäkohdista. Tämä on valvonnan kannalta erittäin haastavaa, sillä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän katsotaan kuitenkin olevan se taho, joka ensisijaisesti valvoo sijaishuoltolaitoksen toimintaa ja pystyy esimerkiksi tarvittaessa tekemään päätöksen lapsen sijaishuoltopaikan muutoksesta.

Sijaishuollon valvonnasta vastaavia tahoja on siis useita. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan sijaishuoltolaitosten valvontaa eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirjojen valossa. Eduskunnan oikeusasiamiehen lisäksi valvovia tahoja ovat siis Valvira, aluehallintavirastot, sijaishuoltolaitoksen sijaintikunta, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja sijoittajakunta. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin tutkielmani kannalta oleellista eduskunnan oikeusasiamiehen roolia, minkä jälkeen käsittelen omassa luvussa tutkielmani aiheena olevaa lapsen edun valvontaa.

3.1 Eduskunnan oikeusasiamies

Pro gradu -tutkielmani aineistona käytän eduskunnan oikeusasiamiehen tekemiä tarkastuspöytäkirjoja, mistä syystä tarkastelen tarkemmin eduskunnan oikeusasiamiehen roolia sijaishuollon valvonnassa. Käytän tutkielmassani tästä eteenpäin termiä oikeusasiamies, jolla tarkoitan eduskunnan oikeusasiamestä. Oikeusasiamiehelle voidaan tehdä kantelu tilanteessa, jossa katsotaan viranomaisen loukanneen toiminnallaan tai päätöksillään jokaiselle kuuluvia perus- tai ihmisoikeuksia. Perustuslain (1999/731) 109 § mukaan eduskunnan oikeusasiamies toimii ylimpänä ja yleisenä lainvalvojana julkista tehtävää hoitaen. Oikeusasiamies valvoo lain noudattamista niin julkisissa tehtävissä kuin yksityisen sosiaali- ja terveystalveluiden osalta. Oikeusasiamies valvoo, että viranomaiset, virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muut julkista tehtävää hoitavat noudattava lakia, täyttävät heille määrättyt velvollisuudet, jotta perusoikeudet ja ihmisoikeudet toteutuvat. Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002) määrittelee, että oikeusasiamiehellä on oikeus tehdä tarkastuksia myös suljettuihin laitoksiin ja paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä.

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002) määrittelee eduskunnan oikeusasiamiehen toimintaa. Lisäksi hänen toimintaansa ohjaa oikeusasiamiehen johtosääntö (215/2000). Oikeusasiamiehen tekemässä valvonnassa ei seurata suoraan hallintolakia, vaan valvonnan menettelyt ovat joustavampia (Nieminen 2018, 155–156). Tällä on valtuus tehdä tarkastuksia lastensuojelulaitokseen omasta aloitteesta tai esimerkiksi saapuneen kantelun kautta. Laissa eduskunnan oikeusasiamiehestä (197/2002) 2 § todetaan, että kantelun voi tehdä jokainen, joka havaitsee lainvastaisia menettelyjä ja kyseisen lain 4 § mukaan oikeusasiamies voi tehdä tarkastuksia myös omasta aloitteesta. Eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnasta annetun lain 3 §:n mukaan tällä on oikeus ryhtyä kantelun pohjalta niihin toimenpiteisiin, jotka hän näkee tilanteessa tarpeellisiksi. Edelleen 10§ mukaan eduskunnan oikeusasiamies voi tuoda tietoon valvottavalle käsityksensä lain oikeaoppisesta tulkinnasta ja kehottaa valvottavaa kiinnittämään huomiota näihin seikkoihin tai antaa 11 § mukaisesti asiassa toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen virheen tai epäkohdan korjaamisesta

Oikeusasiamiehellä on mahdollisuus tehdä tarkastuksia suljettuihin laitoksiin, ja siten myös lastensuojelun sijaishuoltolaitoksiin ja nämä tarkastukset on mahdollista tehdä ilman ennakkoilmoitusta (Eduskunnan oikeusasiamies 2020 c). Lastensuojelun sijaishuoltolaitoksiin tehtävissä tarkastuksissa pääpaino on tällöin rajoitustoimenpiteiden käytössä, päätösten teossa ja lapsen hyvässä kohtelussa (Eduskunnan oikeusasiamies 2020a, 102). Oikeusasiamies toimii YK:n kidutuksen, muun julman, epäinhimillisen, halventavan tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen kansallisenä valvontaelimenä ja tähän tehtävään kuuluu eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastukset paikkoihin, jossa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä (Eduskunnan oikeusasiamies 2020 c). Stoorin (2010, 58–68) mukaan eduskunnan oikeusasiamies tekee havaintojensa ja huomioidensa pohjalta tarkastuskäynneiltä tarkastuspöytäkirjat, jotka ovat julkisesti kaikkien saatavilla ja nähtävillä eduskunnan oikeusasiamiehen internet-sivuilla (www.oikeusasiamies.fi). Oikeusasiamies voi käyttää eri toimenpiteitä, kuten syytteet, huomautukset, käsitykset ja esitykset. Tämä voi antaa huomautuksen, jos lakia on rikottu ilmeisesti. Oikeusasiamiehen antama käsitys on yleensä

joko ohjaava tai jotain toimintaa moittiva. Esitys puolestaan on oikeusasiamiehen antama ehdotus hänen huomaamansa epäkohdan tai puutteen poistamiseksi tai sen korjaamiseksi.

Oikeusasiamiehen tekemissä tarkastuksissa on korostettu lapsen näkökulmaa, ja sitä, miten helposti lapsi voi itse tuoda esiin mahdollisesti kohtaamiaan epäkohtia. Oikeusasiamiehen suorittamaan valvontaan on viime vuosina tullut uutena käytäntönä myös lasten henkilökohtaiset yhteydenotot. Lasten henkilökohtaisten yhteydenottojen myötä eduskunnan oikeusasiamies on korostanut toiminnassaan kanteluiden nopeita ratkaisuja ja käyttänyt oma-aloitteisuutta niiden ratkaisemisessa. Lasten kanssa keskusteleminen tarkastuskäyntien yhteydessä on erittäin tärkeää lapsen oikeuksien ja lapsen edun toteutumiseksi, ja sitä kautta se on merkittävää myös valvonnan kannalta. Lastensuojelun sijaishuollon valvonnassa on viime vuosina siirrytty aikuislähtöisyydestä lapsen osallisuuden korostamiseen. Oikeusasiamiehen pääasiallinen rooli ylimpänä laillisuusvalvojana on muiden valvojen valvominen julkisen vallan näkökulmasta. Tästä huolimatta oikeusasiamies katsoo lapsien olevan erityisessä asemassa heidän oikeuksien ja edun turvaamisen näkökulmasta. Lapset tarvitsevat asemansa puolesta aina erityistä tukea, mistä syystä oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota roolinsa juuri lasten oikeuksien valvojana. (Toivonen 2020, 485–486, 497.) Oikeusasiamiehen toteuttama sijaishuollon valvonta on siis suhteellisen tuore asia, vaikkakin historiaa lapsen oikeuksien valvonnasta on jo pitkältä ajalta.

Lapsia voidaan pitää sijaishuollon ja sen laillisuusvalvonnan näkökulmasta merkittävänä ja oleellisena osana valvontaa. Nykyään lapsi nähdään itsenäisenä ja aktiivisena toimijana, jolla on mahdollisuus tuoda esiin omia ajatuksiaan. Nykyisen ajatuksen mukaan lapsi itse on paras kertomaan näkemistään ja kokemistaan epäkohdista, sekä myös positiivisista asioista. Siksi oikeusasiamies on tekemissään tarkastuksissa korostanut juuri lapsen kertoman merkityksen, kun hän arvioi lapsen edun ja oikeuksien toteutumista. (Toivonen 2020, 497–498.) Lapsen näkeminen pystyvänä ja

itsenäisenä toimijana korostaa valvonnassa lapsen mielipiteen ja näkemyksen kuulemista, sekä sen huomioimista päätöksiä tehdessä. Sijaishuollossa olevan lapsen aseman ymmärtäminen, on ensiarvoista valvonnan kannalta. Sijaishuoltoon sijoitettu lapsi on aina erityisasemassa, sillä hänen perus- ja ihmisoikeuksiansa rajoitetaan käytämällä merkittävää julkista valtaa jo siinä vaiheessa, kun hänet sijoitetaan kodin ulkopuolelle (Saastamoinen 2016, 138).

Suomalaisesta sijaishuollon valvonnasta on verrattain vähän tutkimustietoa saatavilla. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö on tehnyt selvityksen vuosilta 2018–2020 koskien oikeusasiamiehelle tehtyjä kanteluita- sekä niissä toteutuneita lasten oikeuksia. Kanteluissa toistuvia teemoja olivat lapsen tarpeita vastaavan sijaishuollon järjestäminen ja sijaishuollon laatu, sijaishuollossa olevan lapsen osallisuus ja tiedollisten oikeuksien turvaaminen, sijaishuollon valvonta lainmukaisesti sekä jälkihuollon järjestäminen ja itsenäistymisvarojen kertyminen (Saastamoinen 2021, 14). Pålson (2018, 7–9, 52) on todennut tekemässään tutkimuksessa yhden valvontaan liittyvän haasteen olevan sijaishuollon suhdeperusteisuus, eli kun työtä tehdään lasten ja työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa, on vaikeaa välittää valvovalle taholle tietoa sijaishuollosta ja lapsen arjesta. Pålsonin näkemyksen mukaan lapsilla ja työntekijöillä on enemmän tietoa sijaishuoltolaitoksen arjesta, kuin tarkastuskäyntejä tekevillä tahoilla. Lisäksi sijaishuoltoon liittyvät seikat ovat luonteeltaan monitulkintaisia ja vaativat lapsen tarpeiden yksilöllistä huomiointia. Laadukkaan sijaishuollon käsite on myös vaihteleva, mikä hankaloittaa valvonnan suorittamista. Tutkimuksessa todettiin myös valvojan roolilla ja tämän odotuksilla olevan merkittävä vaikutus valvontakäynnin lopputulemaan.

3.2 Lapsen edun valvonta

Lapsen etua voidaan käsitteenä pitää hyvin määrittelemättömänä ja lapsen etu perustuu pitkälti jokaisen lapsen tilanteen yksilöllisyyteen (mm. Pösö 2012, 77; Törrönen 1994, 122). Sijaishuoltoa valvovat edellä mainitut useat eri tahot, mutta lapsen edun käsitteen määrittelyn vuoksi, keskityn tässä kappaleessa erityisesti tarkastelemaan lapsen edun määrittelyä ja sen valvontaa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä. Perustelen rajausta lapsen edun yksilöllisellä määrittelyllä ja näkemyseni mukaan vain lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä voi sijaishuollon valvonnassa olla valvovana viranomaisena kokonaisvaltainen näkemys lapsen etuun vaikuttavista asioista. Lapsen etu tarkoittaa siis yksilökohtaisen arvion ja päätöksien tekemistä lapsen tilanteessa. Tämän määritelmän sijaishuollossa tekee sosiaalityöntekijä (Törrönen 1994, 115; Lastensuojelulaki 417/2007 24 §).

Lastensuojelulaissa on pyritty määrittämään lapsen edun arvioimisen kriteereitä ja ylipäättään myös koko lastensuojelun toteuttamista siten, että lapsen etu tulee huomioitua (Hakalehto 2016, 42). Toivosen (2017, 82) mukaan lapsen edun arvioinnissa tulee ottaa huomioon kaikki lastensuojelulain 4 §:n toisen momentin mukaiset kriteerit. Näiden kriteereiden mukaan lapsen etua arvioidessa tulee punnita, miten eri toimenpiteet ja ratkaisuvaihtoehdot turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, läheiset ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärtämystä, hellyyttä, iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, kykyjä ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön, ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen (Lastensuojelulaki 417/2002). Lapsen edun arviointia ei voida tehdä ilman, että otetaan huomioon kaikki edellä mainitut seikat. Aranevan (2016, 175) mukaan laissa määriteltyjen seikkojen on todettu tutkimusten mukaan olevan lapsen terveyden sekä tasapainoisen psyykkisen, fyysisen sekä sosiaalisen kehityksen kannalta tärkeitä perusedellytyksiä.

Lapsen etua arvioitaessa tulkitaan siis yksittäisen lapsen tilannetta ja lastensuojelulakia. Lapsen etua arvioitaessa pyritään päättämään, mitkä lastensuojelun toimenpiteet edesauttaisivat kyseisessä tilanteessa lapsen edun toteutumista (Räty 2019,14). Tämän arvion tekeminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Haastavaa lapsen edun arvioinnissa on päättää ja rajata, mitkä asiat todellisuudessa haittaavat lapsen etua ja mitkä puolestaan edesauttavat sen toteutumista. Nätkinin (2003, 36) mukaan ei ole olemassa selkeää rajaa tai kirjoitettuja ohjeita sille, mikä on lapsen etua haittaava asia, ja mikä taas ei.

Lapsen etua arvioitaessa on aina otettava huomioon lapsen toimintaympäristö ja tarkasteltava tilannetta yhteiskunnassa yleisesti vallitsevien normien ja arvojen mukaisesti (Nyrhinen 2016, 72). Lapsen etua voidaan arvioida joko negatiivisten tai positiivisten seikkojen kautta. Negatiiviset seikat haittaavat lapsen edun toteutumista. Näitä ovat esimerkiksi fyysinen tai henkinen kaltoinkohtelu ja syrjäytyminen. Positiivisia tekijöitä ovat lapsen etua edesauttavat asiat, kuten turvallinen kiintymyssuhde ja lämpimät ihmissuhteet. Lastensuojelun päätöksiä tehtäessä on arvioitava lapsen etuun vaikuttavia tekijöitä ja niiden merkityksiä tämän kokonaishyvinnille. Lasta ja lapsen etua koskevat päätöksen tulee tehdä tilanteesta saadun tiedon varassa. (Räty 2019, 14–15.) Lapsen etu painottuu lasta koskevissa ratkaisuisissa, mikä on oleellista ottaa myös huomioon valvottaessa lapsen edun toteutumista sijaishuollossa. Lapsen edun painottamisella on haluttu ohjata sijaishuollon työntekijöitä ottamaan huomioon lapsen oikeudet lasta koskevassa päätöksenteossa (Nyrhinen 2016, 71). Sijaishuollossa lapsen edun ensisijaisuuden voidaan katsoa tarkoittavan esimerkiksi sitä, että kaikki sijaishuollossa tehdyt rajoituspäätökset toteutetaan lapsen edun toteutumista arvioiden. Sijaishuollon valvontaa ajatellen pitäisi siis pystyä arvioimaan, onko kyseinen rajoituspäätös tehty lapsen edun mukaisesti. Arviointia hankaloittaa myös se, että pitäisi pystyä arvioimaan miten päätökset vaikuttavat tulevaisuudessa lapsen edun toteutumiseen (Törrönen 1994, 120).

Sijaishuollon valvonnan kannalta lapsen edun arvioinnin voidaan siis katsoa tarkoittavan esimerkiksi yksittäisien, lapsen tarpeisiin liittyvien asioiden toteutumista ja niiden tarkastelua. Nämä yksittäiset tekijät puolestaan rakentavat lapsen etua. Lapsen etu tulisi aina perustella siten, että kyseinen ratkaisu takaa lapsen edun toteutumisen parhaalla mahdollisella tavalla (Törrönen 1994, 124). Sijaishuollon valvonnassa ja lapsen edun arvioimisessa, pitää siis pystyä arvioimaan tehtyjä toimia, juuri kyseisen lapsen kohdalla. Lapsen etua ei kuitenkaan voida arvioida minkään yksittäisen tekijän ja yhden asian pohjalta. Lapsen edun määrittelyn kautta voidaan päätellä, että sijaishuollon valvonta yleisesti ja sijaishuollossa lapsen edun valvonta edellyttää yksilökohtaista arviointia jokaisen lapsen kohdalla. Lapsen edun määrittelemisen on usein sitä haastavampaa, mitä konkreettisemmalle tasolle määrittelyssä joudutaan menemään (Törrönen 1994, 118). Konkreettiselle tasolle mentäessä arvioitavien yksilöllisten tekijöiden määrä yleensä lisääntyy ja arviota tehdessä, on kyettävä punnitsemaan näiden eri tekijöiden merkitystä.

Lastensuojelun sijaishuollon valvonnassa kyse on kuitenkin juuri lapsen edun toteutumisen valvonnasta, eli siitä, miten sijaishuolto on onnistunut konkreettisesti lapsen arjessa ja jokapäiväisessä elämässä toimimaan siten, että lapsen etu toteutuu. Jokaisen lapsen tilanteen ollessa ainutlaatuinen on määrittelyssä mentävä yksilökohtaiselle ja konkreettiselle tasolle. (Aho 1995, 2.) Huolimatta lapsen edun käsitteen määrittelyn haastavuudesta pitäisi kyetä arvioimaan, milloin se toteutuu ja miten se toteutuu. Konkreettisten seikkojen vaikuttaminen lapsen etuun, on osa sijaishuollon valvontaa ja osa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työtä. Vaikeasta tehtävästä huolimatta, sijaishuollossa lapsen edun selvittäminen on aina lapsen sijaishuoltoa valvovien viranomaisten tehtävä (Törrönen 1994, 116).

Sijaishuollon valvonnassa kaikki tilanteet ovat yksilöllisiä ja todennäköisesti keskenään erilaisia. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tai jollakin toisella valvovalla viranomaisella, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin perustaa arvionsa lapsen

edun toteutumisesta yksilölliseen arvioon juuri sen lapsen elämää koskevista eri tekijöistä. Aranevan (2016, 11) mukaan lapsen etua arvioitaessa, on lisäksi aina huomiotava mahdolliset erityisolosuhteet, jotka voivat vaikuttaa lapsen edun määrittämiseen. Näitä ovat esimerkiksi lapsen kuuluminen johonkin vähemmistöryhmään, lapsen fyysinen tai kehityksellinen vamma tai lapsen kulttuurinen ympäristö.

Lapsen ja hänen läheistensä lisäksi lapsen etua ja sen toteutumista on arvioimassa suuri ryhmä eri alojen ammattilaisia. Lapsen etuun oman mielipiteensä esittävät lapsen huoltajien ja lapsen itsensä lisäksi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, sijaishuollosta vastuussa oleva henkilöstö sekä esimerkiksi lääkärit ja terapeutit. Tässä moniammatillisessa työskentelyssä kaikilla ammattilaisilla on omat profesionsa ja näkökulmansa. Sosiaalityöntekijän vastuulle tässä yhteistyössä jää lapsen edun toteutumisen valvonta kokonaisuudessaan kaikki tekijät huomioon ottaen. (Heino 2006; Pösö 2012; Törrönen 1994.) Törrösen (1994, 120) mukaan lapsen etua arvioitaessa, on mietittävä, onko lapsen tilanteesta saatavilla oleva tietoa riittävä määrä ja onko se riittävän laadukasta, jotta sen perusteella voidaan päätöksiä tehdä. Tähän tiedon laatuun vaikuttaa oleellisesti myös se, mistä saatu tieto on peräisin ja onko asiasta olemassa paljon ristiriitaista tietoa eri toimijoiden välillä.

Lapsen etua arvioitaessa on punnittava, mikä lapsen tilanteesta saadusta tiedosta on luotettavaa ja mikä ei. Sosiaaliset ongelmat ja vaikeat kokemukset ovat yhtä lapsen henkilökohtaisen kokemuksen kanssa, joka puolestaan saattaa sisältää aukkoja. Tietoa lapsen tilanteesta saadaan usein myös toisten ihmisten kautta, minkä perusteella pitäisi pystyä arvioimaan lapsen edun toteutumista. (Heino 2006, 216.) Sijaishuoltolaitoksien valvonnassa tämä tarkoittaa, että lapsen edun valvonnassa pitäisi pystyä ottamaan huomioon niin lapsen kokemus-, kuin myös sijaishuoltolaitoksen henkilökunnankin näkemys. Lisäksi myös lasten huoltajien näkemysten huomiointi lapsen etua arvioitaessa on tärkeää. Pösön (2012, 77) mukaan haastavaksi tämän kokonaisuuden arvioinnin tekee se, että näillä lapsen elämässä mukana olevilla tahoilla voi olla täysin erilaiset käsitykset siitä, mikä todellisuudessa on lapsen

edun mukaista ja mikä ei. Monimutkaisten tilanteiden vuoksi voi olla epäselvää, onko kyseessä todellakin lapsen etu vai kenties jonkun muun etu. Käytännössä lapsen etua arvioitaessa laitetaan kaksi tai useampi vaihtoehto vierekkäin ja vertaillaan mikä vaihtoehdoista parhaiten toteuttaa lapsen etua (Araneva 2016, 175). Hallintolain (434/2003 45§) mukaisesti viranomaisen on aina perusteltava tekemänsä päätös ja ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet päätöksen tekemiseen. Päätöksen perustelut voidaan jättää kuitenkin esittämättä, jos esimerkiksi tärkeä yksityinen etu, kuten lapsen etu, sitä edellyttää.

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tässä tutkielmassa tarkastelen eduskunnan oikeusasiamiehen tekemien tarkastuspöytäkirjojen perusteella lapsen edun arviointia ja sen toteutumista osana sijaishuollon valvontaa. Valitsin eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuspöytäkirjat aineistokseni, sillä mielestäni ne sisältävät erittäin ainutlaatuista tietoa sijaishuollon valvonnasta. Sijaishuollon valvontaan minulla on herännyt mielenkiinto puhtaasti työni kautta. Ennen aineiston valintaa mietin, miten voisin tutkia valvontaa juuri lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Harkitsin haastattelevani lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, mutta tarkastuspöytäkirjat antavat valmiiksi paljon tietoa valvonnasta ja ovat suhteellisen tuoretta tietoa tämän hetken tilanteesta. Valitsin eduskunnan oikeusasiamiehen tekemät tarkastuspöytäkirjat tarkasteluuni myös siksi, että ne sisältävät ainutlaatuista tietoa lastensuojelun sijaishuollon valvonnasta, valvonnan toteuttamistavan ollessa sijaishuollossa asuvien lasten haastattelu.

Käsittelen tässä luvussa tutkimukseni aineistoa ja sen käsittelyä. Käsittelen tutkielmani kohteena olevia tarkastuspöytäkirjoja ja saamiani tutkimustuloksia ilman, että erittelen mistä sijaislaitosta koskevasta asiakirjasta on kyse. Olen nimennyt tarkastuspöytäkirjat 1, 2 ja niin edelleen. Tutkielman läpinäkyvyyden takaamiseksi, olen luetellut nimeämäni tarkastuspöytäkirjat lähdeluettelossa.

4.1 Aineisto

Olen kerännyt aineiston eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivuilta käymällä läpi oikeusasiamiehen tekemiä tarkastuksia vuosilta 2016–2020. Olen käynyt nämä löytyneet tarkastuspöytäkirjat läpi otsikoittain ja valinnut otsikoiden perusteella aineistooni sopivat tarkastuspöytäkirjat. Tämän jälkeen kävin läpi kaikki tarkastuspöytäkirjat otsikkotasolla. Aineiston karsinnan olen suorittanut valitsemalla tarkastuspöytäkirjojen otsikoiden perusteella ne tarkastuspöytäkirjat, jotka käsittelivät sijaishuoltolaitokseen tehtyä tarkastusta. Tutkielmaani valikoitui tämän pelkistymyötä lopulta 14 tarkastuspöytäkirjaa, joita koskevat lastensuojelulaitosten tarkastukset on suoritettu vuosien 2016–2020 välillä. Aineistoa kertyi yhteensä 490 sivua. On selvää, että aineiston analyysin aikana jouduin karsimaan aineistoa ja hyödyntämään siitä vain tutkielmani kannalta oleelliset asiat. Aineiston riittävyys arvioidaan tarkastelemalla sitä, milloin aineisto alkaa toistamaan itseään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 75). Eduskunnan oikeusasiamiehen tekemät tarkastuspöytäkirjat ja tekemät tarkastukset noudattavat pitkälti yhtenäistä kaavaa, joten tutkielmaan valittujen tarkastuspöytäkirjojen voidaan katsoa hyvin pian toistavan samoja asioita. Tarkastuspöytäkirjojen välillä on kuitenkin selviä eroavaisuuksia, joihin palaan myöhemmin tutkimustuloksissa (luku 5). Kaikissa näissä tarkastuspöytäkirjoissa on myös kerrottu tutkielmani kannalta oleellisia asioita, mistä syystä en ole lähtenyt rajaamaan jo pelkistämäni tutkimusaineistoni määrää enempää.

Tutkielmassani käytettävät tarkastuspöytäkirjat ovat laajuudeltaan hyvin eri pituisia, sivumäärien ollessa 7–110 sivun välillä. Tutkielmassani käytetyistä 14 tarkastuspöytäkirjasta vain yksi tarkastus oli tehty ennalta ilmoitettuna tarkastuksena, ja loput tarkastukset olivat olleet yllätystarkastuksia. Tarkastuspöytäkirjat olivat rakenteeltaan hyvin samanlaisia. Niihin on aluksi kuvattu yleisesti sijaishuoltopaikkaa, kerrottu lasten haastatteluista ja tämän jälkeen työntekijöiden haastattelusta, minkä jäl-

keen tehtyjä havaintoja on arvioitu lastensuojelulain valossa ja lopuksi on kirjattu toimenpiteet, joihin sijaishuoltolaitoksen tai valvojan tahon on odotettu ryhtyvän. Tarkastuspöytäkirjoissa kuvatut tarkastukset ovat kestäneet yhdestä kolmeen vuorokautta. Niistä selviää, että tarkastuskäynneillä on ollut mukana laitoksen henkilökuntaan kuuluvia ohjaajia, sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia, koulun henkilökuntaa, perhetyöntekijöitä, psykologeja, ja palvelupäällikkö, sekä myös kokemusasiantuntija. Haastateltujen lasten määrät vaihtelivat ja selvästi tuoreimmista eli viime vuosina laadituissa tarkastuspöytäkirjoissa oli määrällisesti eniten haastateltu lapsia ja viimeisimmät tarkastukset ovat koskeneet myös isompia lastensuojelulaitoksia. Eduskunnan oikeusasiamies ei perustele tarkastuspöytäkirjoissa, miksi on valinnut kyseiset sijaishuoltolaitokset tarkastuksen kohteeksi.

4.2 Sisällönanalyysi

Toteutan aineiston analysoinnin mukaillen Tuomen ja Sarajärven (2018) laadullista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissa tarkastellaan tutkielmaani valittuja dokumentteja objektiivisesti ja järjestelmällisesti sekä etsitään tekstin merkityksiä. Tutkittava dokumentti kuvaa jotain ilmiötä, josta on menetelmän avulla tarkoitus saada selkeä ja luotettava sanallinen kuvaus. Sisällönanalyysin tarkoitus on saada dokumenteissa oleva tieto tiiviiseen, järjestettyyn muotoon ilman, että sen sisältämä tietoa ja fakta katoaa. Se voidaan tehdä joko aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavana. Teorialähtöisessä ja teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa aineisto liitetään valittuun teoreettiseen käsitteeseen. Tällöin valitusta teoriasta muodostetaan analyysirunko, joka ohjaa tehtävää sisällönanalyysia. Tällöin analyysissa poimitaan tutkimuksen kohteena olevista dokumenteista asioita, jotka kuuluvat tähän analyysirunkoon. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa teemat ovat aineiston analyysissä valmiina, eli etukäteen päätettyinä ja tiedettyinä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–98, 107–110.)

Valitsin oman pro gradu- tutkielmani analysointimetodiksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Valitsin sen siksi, että tulkitseen tutkielmani aineistona olevia dokumentteja ja niistä esiin nousevia asioita huomioiden tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, eli lapsen edun ja sen valvonnan. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tarkoitus onkin tuoda esiin käsitteet valmiina, tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä jo tiedettyinä asioina (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Perustelen metodin valintaa myös sillä, että Tuomen ja Sarajärven (2009, 97) mukaan kaikki tutkimukseen valitut käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tutkijan itsensä asettamia sekä valitsemia ja vaikuttavat aina saatuihin tutkimustuloksiin. Tutkimusta tehdessä ja aineiston analyysissä tutkijan valmiit ajatusmallit vaikuttavat analyysiin.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston mukaisesti. Teoriaohjaavassa aineiston analyysissä käytetyt käsitteet ovat ennalta tiedettyjä, mutta sisällönanalyysi ei kuitenkaan ole täysin sidottu päättelyketjuun, kuten vaikka teorialähtöinen sisällönanalyysi. Teoriaohjaava sisällönanalyysi antaa tutkijalleen mahdollisuuden lähestyä aineistoa enemmän sen omilla ehdoilla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Tässä tutkielmassa tarkastelen, miten lapsen edun valvonta on toteutunut eduskunnan oikeusasiamiehen tekemissä tarkastuksissa niistä kirjoitettujen tarkastuspöytäkirjojen valossa. Sisällönanalyysin näkökulmasta tutkijana kiinnitän huomioni siihen, miten lapsen etua on arvioitu, millaista tietoa siitä on saatu ja miten saadun tiedon pohjalta on tehty valvontaan liittyviä johtopäätöksiä.

Kävin tutkimusaineistoni läpi lukemalla ja tekemällä siitä itselleni muistiinpanoja. Tutkimani dokumentit sisältävät paljon samaa faktaa, kuten lakitekstiä ja perusteluita eduskunnan oikeusasiamiehen tekemille tarkastuskäynneille. Aloitin tutkielmani aineiston käsittelyn karsimalla eli pelkistämällä aineistoani siten, että rajasin tarkemman tarkastelun ulkopuolelle tutkielmani kannalta turhaa tai epärelevanttia tietoa. Tuomen ja Sarajärven (2018, 93) mukaan sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineiston pelkistäminen. Pelkistämällä tarkoitetaan epäolennaisten asioiden rajaaamista oleellisen ulkopuolelle. Pelkistämisen jälkeen saatu aineisto ryhmitellään. Tässä

kohtaa aineisto käydään tarkasti läpi ja siitä etsitään yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia. Mikäli yhtäläisyyksiä ja samankaltaisuuksia löydetään, ne ryhmitellään eri luokkiin. Tämän jälkeen tehdään aineiston käsitteellistäminen, missä erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja muodostetaan sen perusteella teoreettisia käsitteitä.

TAULUKKO 1 Sisällönanalyysi

Pelkistäminen	Alaluokka	Yläluokka
Rajoitustoimenpiteiden käyttö	Lapsen hyvä kohtelu ja toiminnan lainmukaisuus	Lapsen edun arviointi sijais- huollon valvonnassa
Epäasiallinen kohtelu		
Harrastusten mahdollista- minen	Tarvittavien palveluiden ja sivistyksellisten oikeuk- sien varmistaminen sijais- huollon aikana	
Terveystuollon palve- luiden järjestäminen		
Koulunkäynnin järjestä- minen		
Sosiaalityöntekijän val- vonta vastuu	Valvonta ja lasten henkilö- kohtainen tapaaminen	
Lasta koskevien suunnitelmien ajantasaisuus		
Lasten tietoisuus omista oikeuksistaan		

Pelkistämisen ja ryhmittelyn jälkeen saadaan siis eri luokkia, tätä kutsutaan luokitteluksi. Luokittelun avulla saadaan aluksi alaluokkia, yhdistelemällä pelkistettyjä ilmauksia. Alaluokista puolestaan pystytään yhdistämään suurempia kokonaisuuksia yläluokkia, joiden kautta muodostetaan kokoava käsite. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 124–125.) Luokittelun jälkeen tulkitaan saatuja tuloksia (yläluokkia) ja pyritään selittämään saatuja havaintoja ymmärrettävästi ja peilaamaan niitä tutkimuksen taustalla käytettyyn teoreettiseen viitekehykseen (Alasuutari 2012, 132). Aineistoa pelkistämällä olen pyrkinyt rajaamaan aineistoista sen, mikä ei ole tutkimuskysymysteni kannalta oleellista. Pelkistämisen jälkeen luokittelin aineistoista löytyneitä epäkohtia ja lapsen edun valvontaa koskevia seikkoja kokonaisuuksiksi. Luokittelun myötä löysin aineistoista useita yhtäläisyyksiä ja toistuvia käsitteitä. Aineistosta luokittelun kautta löytyneet yhteneväisyydet ja saadut käsitteet oli luokat, on esitelty kokonaisuudessaan kappaleessa 5.

4.3 Tutkielman eettisyys ja luotettavuus

Tutkielmassani käytettävä aineisto koostuu julkisista asiakirjoista, mistä syystä tutkimuslupaa tähän pro gradu- tutkielmaan ei ole tarvinnut hankkia. Tutkielmassani käytettävä aineisto on kaikkien saatavilla eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivuilta (www.oikeusasiamies.fi) ja olen edellä kuvannut, miten olen aineiston valinnut (ks. Luku 4.1). Tutkielmassani analysoiduista tarkastuspöytäkirjoista käy ilmi, mistä sijaishuoltolaitoksesta on kyse, mutta yksittäisten ihmisten (asiakkaiden tai työntekijöiden nimiä ei ole mainittu). Mielestäni on kuitenkin huomionarvoista, että tarkastuspöytäkirjoissa viitataan sijaishuoltolaitosten yksikön johtajaan ja vastaavaan ohjaajaan, joiden henkilöllisyys on helposti selvitettävissä hakemalla tieto internetistä. Koska tutkielmani aineisto on julkisesti saatavilla oleva materiaali, en näe aineiston käyttöä epäeettisenä. Tutkimukseen liittyvien ihmisten tunnistamattomuus on kuitenkin yksi tärkeimpiä eettisiä seikkoja tutkimuksen kannalta (Kuula 2006, 200) ja tähän olen kiinnittänyt huomioita tutkielman joka vaiheessa.

Tutkielmani aineistoissa esiintyvien lastensuojelulaitoksien lukumäärä on pieni, kun ottaa huomioon Suomessa olevan useita satoja lastensuojelun sijaishuoltolaitoksia. Oikeusasiamiehen tekemät tarkastukset ja niistä tehdyt tarkastuspöytäkirjat koskettavat vain 14 eri lastensuojelun sijaishuoltolaitosta. Siten ei voida olettaa niiden antavan kattavaa kuvaa kaikista lastensuojelun sijaishuoltolaitoksista, mutta uskon valvonnan ja lapsen edun kannalta niistä saatavan hyvän kuvan siitä, miten lapsen etua arvioidaan. Teen tutkielmastani mahdollisimman luotettavan, kuvaamalla tutkimusprosessiani avoimesti ja tarkasti. Siten tutkimuksen luotettavuus kasvaa ja lukija pysyy myös tekemään siitä omat päätelmänsä ja arvioimaan luotettavuutta (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 141). Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös aina tutkijan omat ennako-oletukset tutkittavasta aiheesta, mistä syystä on tärkeää, että tutkija kertoo, miten aiheeseen on päädytty (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 128–136). Olen valinnut tutkimusaiheeni henkilökohtaisen kiinnostuksen vuoksi. Olen ollut töissä sijaishuoltolaitoksessa ohjaajana ja myös kunnan sosiaalityöntekijänä lastensuojelussa, mistä syystä kiinnostukseni ja näköalani aiheeseen on syntynyt kahdesta eri näkökulmasta. Olen pyrkinyt toteuttamaan tutkielmani siten, etteivät omat kokemukseni sijaishuollossa ja sosiaalityöntekijänä työskentelystä vaikuttaisi tutkielmani tuloksia heikentävästi.

En pidä tutkielmani kannalta oleellisena eritellä mistä kaikista sijaishuoltolaitoksista on kyse, sillä tutkielmani tarkoituksena on selvittää lapsen edun rakentumista tarkastuspöytäkirjoissa, eikä arvostella tai leimata yhtäkään tiettyä sijaishuoltolaitosta tai heidän toimintaansa. Tutkielmani tarkoitus ei ole myöskään kritisoida eduskunnan oikeusasiamiehen tekemiä tarkastuksia, sijaishuoltolaitosten tai sosiaalityöntekijöiden toimintaa eikä sijoitettujen lasten esille tuomia asioita. Suhtaudun lapsen edun arviointiin tutkielmassani kriittisesti tutkielmaani ohjaavan teorian pohjalta, sillä lapsen edun arviointi ja sitä kautta sijaishuollon valvonta näyttäytyy kaikkea muuta, kuin yksiselitteisenä asiana.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkielmani aineistona on 14 eduskunnan oikeusasiamiehen laatimaa tarkastuspöytäkirja, joista jokaisen alkuun oikeusasiamies on kirjannut perustelut ja tarkoituksen tekemälleen tarkastukselle. Oikeusasiamies on perustellut toimivaltaansa perustuslain 109 §:n ja 111 §:n mukaisilla oikeuksilla. Tarkastuspöytäkirjojen alussa kerrotaan, miten käytännössä tarkastukset on toteutettu. Tarkastuspöytäkirja on aina oikeusasiamiehen laatima ja tarkastuksia ovat tehneet apulaisoikeusasiamiehet ja eduskunnanoikeusasiamies. Käytän edelleen eduskunnan oikeusasiamiehestä termiä oikeusasiamies, sillä osassa tarkastuspöytäkirjoissa tarkastuksen on tehnyt apulaisoikeusasiamies. Tarkastuspöytäkirjoissa on otteita sijaishuoltolaitoksien antamista vastaselvityksistä oikeusasiamiehen tekemiin tarkastuksiin.

Tarkastuspöytäkirjoissa nostetaan esiin pääsääntöisesti vain epäkohtia ja toiminnasta esiin nousseita virheitä. Se ei anna kattavaa ja kokonaisvaltaista kuvaa sijaishuollosta sinänsä, mutta valvonnan kannalta epäkohtien esiin tuomista ja korjauskehottusten antamista voidaan pitää järkevänä. Tarkastuspöytäkirjoissa on kuvattu kuitenkin myös lasten kokemia hyviä asioita sijaishuoltolaitoksista. Tarkastuspöytäkirjojen pääpaino on epäkohdissa, joten myös tutkimustulokseni keskittynyt tarkastelemaan lapsen edun käsitettä negatiivisten tekijöiden kautta. Lähes kaikissa tarkastuspöytäkirjoissa on nostettu esiin ”vastatoimien kieltö”, eli lapsen kertomista asioista ei saa koitua hänelle seuraamuksia:

”Lapsia kuultaessa lapsille ilmoitettiin, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan ”kostotoimia” tarkastuksen johdosta.” (Tarkastuspöytäkirja 7).

5.1 Lapsen etu tarkastuspöytäkirjoissa

Kaikissa tutkielmani tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kertoo keskustelleensa henkilökohtaisesti sijaishuoltolaitokseen sijoitettujen tai ainakin yhden sijoitetun lapsen kanssa. Lasten määrä vaihtelee tarkastuspaikasta riippuen yhdestä yhdeksääntoista. Käytyjen keskustelujen lukumäärä riippuu sijaishuoltolaitoksen koosta sekä tarkastushetkellä paikalla olleiden lasten lukumäärästä. Osassa tarkastuspöytäkirjoista oikeusasiamies tuo esiin keskustelleensa useamman kuin yhden kerran saman lapsen kanssa. Tämä mainitsee, että uudet keskustelut oli toteutettu näissä tilanteissa lapsen toiveesta. Osasta lasten kanssa käydyistä keskusteluista on laadittu muistio, mutta nämä muistiot ovat salassa pidettävää aineistoa. Lisäksi oikeusasiamies on kaikissa tekemissään tarkastuksissa kerännyt tietoa myös keskustelemalla sijaishuoltolaitoksen henkilökunnan kanssa, sekä pyytänyt tarvittavia selvityksiä, kuten tietoja rajoituspäätöksistä.

Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kertoo keskustelussa olleen mukana kokemusasiantuntija, joka rohkaisi lasta puhumaan asioistaan (Tarkastuspöytäkirja 5). Oikeusasiamies on lyhyesti kuvannut lasten kanssa käytyjen keskusteluiden yleisluonnetta osassa pöytäkirjoista (Tarkastuspöytäkirjat 10, 11, 12, 13 ja 14). Oikeusasiamies kuvaa lasten kanssa käytyjen keskustelujen luonnetta muun muassa näin:

”Lapset kertoivat omakohtaisesti omasta huostaanotostaan, yksikköjen käytännöistä ja sijaishuollon järjestämisestä. Lapsen kuuleminen toteutettiin siten, etteivät lapset voineet etukäteen tietää, mitä heiltä kysytään elämästä – ja heidän asumisestaan yksiköissä. Lapset eivät

tienneet siitä, mitä toiset lapset olivat tarkastajille kertoneet, eivätkä siten olleet voineet valmistautua etukäteen omaan kuulemistilaisuutensa” (Tarkastuspöytäkirja 10).

Lapsen etu nostettiin lähes kaikissa tarkastuspöytäkirjoissa esiin, kun tarkasteltiin lastensuojelulain 61–74 §:n mukaisia rajoitustoimenpiteitä ja niiden toteuttamista lainmukaisissa raameissa. Sijaishuoltolaitoksia kehoitetaan huomioimaan rajoitustoimenpiteiden toteuttamisessa lapsen edun mukaisuuden arvioinnin (Tarkastuspöytäkirjat 1, 4–14). Erityisesti sijaishuoltolaitoksia kehoitetaan huomioimaan lapsen edun toteutuminen tilanteissa, joissa joudutaan rajoittamaan lapsen oikeutta liikkumiseen tai yhteydenpitoon. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kertoo lasten kanssa käydyissä keskusteluissa ilmenneen, että lapset eivät pääsääntöisesti saaneet liikkumisvapauden rajoittamisen aikana käydä koulussa (Tarkastuspöytäkirja 1). Oikeusasiamies kiinnittää tässä huomion jälleen siihen, että liikkumisvapauden rajoituksen tulee olla lapsen edun mukainen. Oikeusasiamies toteaa yleisen käytännön siitä, ettei lapsi voi liikkumisvapauden rajoittamisen aikana käydä koulua, olevan täten lainvastainen. Oikeusasiamiehen mukaan on lapsen edun mukaista, että tämä oikeus saada opetusta turvataan ja arvio rajoituspäätöksen vaikutuksesta koulunkäyntiin on tehtävä aina yksilölliseen harkintaan ja kunkin lapsen olosuhteisiin sekä rajoituksen perusteisiin pohjautuen.

Oikeusasiamies on nostanut tarkastuspöytäkirjassa esiin lapsen edun huomioimisen terveydenhuollon palveluiden järjestämisessä (Tarkastuspöytäkirjat 10, 11 ja 13). Näissä tarkastuspöytäkirjoissa todetaan, että lapsen terveydenhuolta järjestäessä pitäisi arvioida, mikä on lapsen edun mukaista toimintaa palveluita järjestäessä ja kuulla samalla lapsen oma mielipide. Lisäksi tarkastuspöytäkirjassa tuodaan esille, etteivät lapset olleet aina halutessaan päässet juttelemaan sijaishuoltolaitoksen omalle sairaanhoitajalle tai, että he eivät halunneet mennä, koska pelkäsivät tämän ehdottavan lääkitystä. Lapsella on lisäksi oikeus päättää, ketä on läsnä esimerkiksi lääkärikäynnillä ja lapsen pääsy terveydenhuollon palveluihin on järjestettävä oikea-aikai-

sesti. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa todetaan, että terveydenhuoltoa järjestäessä tulee huomioida lapsen edun toteutuminen myös siltä kannalta, että lapsella saattaa olla jossakin tilanteessa esimerkiksi sellainen kokemus, että tämä ei voi luottaa laitoksen palveluksessa olevaan terveydenhuollon ammattihenkilöön eikä siksi uskalla kertoa hänelle omista asioistaan. Lapsen edun katsotaan siis toteutuvan silloin, kun tämä saa aidosti ilmaista oman mielipiteensä.

Lapsen sijoittavan kunnan ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ovat velvollisia valvomaan lapsen edun toteutumista sijaishuoltolaitoksissa. Tarkastuspöytäkirjoissa todetaan, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava sijoituksen aikana, onko sijoitus juuri kyseisessä sijaishuoltopaikassa lapsen edun mukaista. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa todetaan, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä on arvioida sitä, miten sijaishuoltopaikka vastaa lapsen etua lastensuojelulain 50§ ja 30 § mukaisesti (Tarkastuspöytäkirja 14). Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida sijoituksen tarkoitus ja tavoite, lapsen tarpeet, läheiset ihmissuhteet ja mahdollisuuksien mukaan lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (Lastensuojelulaki 417/2007 30 § & Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §). Oikeusasiamiehen mukaan:

”Kuultujen lasten ja laitoksen mukaan yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa ei aina ole ollut lainmukaista. Tarkastuksella kävi ilmi, että osa lapsen asioista vastaavista sosiaalityöntekijöistä tapaa lasta hyvin harvoin.” (Tarkastuspöytäkirja 1).

Sosiaalityöntekijöiden ja lasten tapaamiset tulivat esille myös sijaishuoltolaitosten antamista selvityksistä, joista yhden selvityksen mukaan:

”Lastenkodin henkilökunnan mukaan noin 80 % sosiaalityöntekijöistä tapaa lasta vähintään pari kertaa vuodessa myös muutoin kuin asiakassuunnitelmapalaverien yhteydessä. Erään kunnan sosiaalityöntekijät eivät käyneet tapaamassa lapsia laitoksessa juuri lainkaan.” (Tarkastuspöytäkirja 4).

Tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kiinnittää sijoittajakuntien huomion etukäteisvalvontaan sekä sijoituksen aikana tehtyyn valvontaan, jonka tehtävänä on varmistaa sijaishuoltopaikan vastaavan sijoitukselle asetettuja tavoitteita (Tarkastuspöytäkirjat 1, 2, 4, 10, 12 ja 13). Huomionarvoista onkin se, kuinka valvontaa on mahdollista toteuttaa, mikäli sosiaalityöntekijä ei tapaa lasta, eikä henkilökohtaisesti käy sijaishuoltolaitoksissa.

Lapselle tehtävän lastensuojelulain 30 §:n mukaisen asiakassuunnitelma on myös lapsen edun mukaista toimintaa (Tarkastuspöytäkirjat 1 ja 10). Oikeusasiamies toteaa, että lapsen edun arviointiin vaikuttaa lasta koskeva asiakassuunnitelma ja mitä siihen on kirjattu sijaishuollon tarkoituksesta, sen tavoitteista sekä lapsen tarvitseman erityisen tuen ja avun järjestämisestä. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa todetaan myös, että sijaishuoltopaikan tulee pystyä vastamaan asiakassuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin ja näiden tavoitteiden toteutumisen varmistaminen on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä (Tarkastuspöytäkirja 1). Asiakassuunnitelman olemassaolo nostettiin merkittäväksi tekijäksi lapsen kannalta, esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi ei ollut päässyt kotilomajaksolle puuttuvan asiakassuunnitelman vuoksi (Tarkastuspöytäkirja 5).

Oikeusasiamies korostaa tekemissään tarkastuksissa, että lapsen edunmukaisena voidaan pitää lapsen mahdollisuutta harrastaa, käydä koulussa, osallistua retkille ja tehdä mieltymyksiään koskevia asioita sijaishuollossa, sekä kokea ja oppia uusia asioita (Tarkastuspöytäkirjat 1, 11–14). Yhden tarkastuspöytäkirjan mukaan haastatellut lapset olivat kertoneet, ettei heidän ole mahdollista kyseisellä paikkakunnalla harrastaa kaikkia heidän toivomiaan harrastuksia, joita he haluaisivat. Laitoksen johto on kertonut, että lapsilla on mahdollisuus harrastaa myös toisella paikkakunnalla. Tarkastuspöytäkirjassa kiinnitetään huomiota siihen, että lapsilla tulisi olla tästä selkeä tieto ja sijaishuoltolaitoksen velvollisuutena on järjestää lapselle harrastustoimintaa. Tarkastuspöytäkirjassa ei oteta kantaa siihen, olisiko haastatellun lapsen edun

mukaista ollut, että hänen toivomansa harrastus järjestetään toisella paikkakunnalla tai että onko kyseisen lapsen kohdalla juuri hänen toivomansa harrastuksen järjestäminen lapsen edun mukaista. Tarkastuspöytäkirjassa todetaan vain, että lapsen etuna nähdään harrastustoiminnan järjestäminen. (Tarkastuspöytäkirja 12.) Toisen tarkastuspöytäkirjan mukaan sijaishuoltolaitoksen johto on todennut antamassaan vastineessa, että sijoituksen alkuvaiheessa lapsen ei ole ollut mahdollista harrastaa ja talon ulkopuolisia harrastuksia ei voida järjestää, jos nuoren kunto ei siihen riitä (Tarkastuspöytäkirja 13).

Oikeusasiamies on yhdessä laatimassaan tarkastuspöytäkirjassa pyytänyt sijaishuoltolaitosta antamaan oman selvityksensä tarkastuksessa huomioituun pysäyttämismenettelyyn. Oikeusasiamies toteaa, että pysäyttämismenettely on lainvastainen ja, että siinä on rajoitettu lapsen henkilökohtaista vapautta tavalla, joka on rinnastettavissa eristämiseen. Sijaishuoltolaitoksen antaman vastineen mukaan kyseisen menettelyn tarkoituksena on lapsen edun ja terveyden turvaaminen ja turvallisuuden varmistaminen. Sijaishuoltolaitoksen antamassa selvityksessä todetaan edelleen, että pysäyttämismenettelyn tavoitteiden taustalla on lapsen etu, joka on lastensuojelullisissa asioissa ja toimissa tärkeä tulkintakriteeri. Pysäyttämismenettely on toiminut ja sillä on sijaishuoltolaitoksen näkökulmasta saatu katkaistua lapsen kaoottinen tilanne. (Tarkastuspöytäkirja 13.)

Oikeusasiamies on myös todennut, että on lapsen edun mukaista saada keskustella päivittäiseen elämään osallistuvien aikuisten (ohjaajien, sijaishuoltolaitoksen henkilökunnan) kanssa arkeen liittyvistä asioista. Tarkastuspöytäkirjassa viitataan sijaishuoltolaitoksen esille tuomaan huoleen siitä, että kaikkia sijoitettuja nuoria ei päästy haastattelemaan oikeusasiamiehen tekemässä tarkastuksessa ja että osa haastatelluista nuorista olisi voinut keskenään sopia, mitä aikovat kertoa oikeusasiamiehelle. (Tarkastuspöytäkirja 11.) Oikeusasiamies toteaa, että lapsen edun mukaista on saada keskustella mielenpäällä olevista asioista. Oikeusasiamies toteaa, että on kyse myös lapsen osallisuuden turvaamisesta:

"Lapselle on tärkeää se, että hän voi aidosti tuntea osallistuvansa itseään ja omaan elämäänsä vaikuttavia päivittäisiä asioita koskevaan päätöksentekoon." (Tarkastuspöytäkirja 8).

Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa huomioidaan lapsilta takavarikoidut tupakka- ja nuuskatuotteet. Sijaishuoltolaitos on todennut antamassaan vastineessa, että sijaishuoltolaitoksen henkilökunnan näkemyksen mukaan on lapsen edun mukaista, että alle 15-vuotiaalta lapselta otetaan tupakka- ja nuuskatuotteet pois. Oikeusasiamies toteaa myöhemmin samassa tarkastuspöytäkirjassa, että lapsen päihteidenkäytön katkaisemista pidetään hyväksyttävänä ja lapsen edun mukaisena. (Tarkastuspöytäkirja 11.)

Tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies huomauttaa, että lapsen edun arvioinnissa on tärkeää ottaa huomioon sijaishuollon toteuttamisen tapa. Lapsen etua arvioitaessa on ensisijaisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri ratkaisut ja toimenpitevaihtoehdot turvaavat esimerkiksi lapsen itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuden ja mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioilla. Lapsen mielipiteen selvittäminen on tärkeää ja se tulee aidosti ottaa huomioon. Kokonaisuudessaan tämä arviointi on oleellista lapsen sijaishuoltoa toteuttaessa. (Tarkastuspöytäkirja 11 ja 12.) Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies toteaa, että valvonnassa on arvioitava sitä, miten lapsen etu toteutuu sijaishuoltolaitoksessa (Tarkastuspöytäkirja 1).

5.2 Epäkohdat sijaishuoltolaitoksien toiminnassa

Kaikkien oikeusasiamiehen laatimien tarkastuspöytäkirjojen lopussa on osuus "toimenpiteet" tai "toimenpiteeni". Tähän osuuteen, on kootusti kirjattu oikeusasiamiehen tekemien tarkastuksien pohjalta epäkohdat ja niiden korjaamiseksi suoritettavat toimenpiteet. Eri tarkastuspöytäkirjojen välillä oli huomattavan paljon

eroa siinä, kuinka paljon toimenpiteitä oikeusasiamies on kirjannut. Aineiston analyysin pohjalta näyttää selvästi siltä, että osassa tarkastuspöytäkirjoja epäkohtia on huomattavasti enemmän, kuin toisissa.

Tehdyissä tarkastuksissa oikeusasiamies kiinnittää erityistä huomiota sijaishuoltolaitoksissa olevien lasten kokemuksiin sijaishuoltolaitoksen henkilöstön heihin kohdistamista mielivaltaisesta tai alistavasta kohtelusta (Tarkastuspöytäkirjat 13 ja 14). Tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies huomauttaa useaa sijaishuoltolaitosta heidän työntekijöiden käyttäytymisestä ja lapsen hyvästä kohtelusta (Tarkastuspöytäkirjat 1, 7, 10, 11, 12, 13 ja 14). Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kuvaa sijaishuoltolaitosten lainvastaisia ja lasta alistavia käytäntöjä, joita olivat lasten mukaan esimerkiksi puuttuminen lapsen pukeutumiseen, lasten sosiaalisten suhteiden katkaiseminen, lasten riisuttaminen rajoitustoimenpiteiden yhteydessä ja jatkuvan kameravalvonnan alaisuudessa oleminen (Tarkastuspöytäkirja 13). Samankaltaisia toimintatapoja nousee esiin myös muista tarkastuspöytäkirjoista, joissa oli huomautettu työntekijöiden käyttäytymisen olleen epäasiallista tai epäsopivaa.

Lähes kaikissa tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies huomioi käytettyjen rajoitustoimenpiteiden lainmukaisuuden (Tarkastuspöytäkirjat 1, 3, 5, 7-14). Kaikissa näissä tarkastuspöytäkirjoissa kiinnitetään huomiota erityisesti liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittamispäätökseen, niiden lainmukaiseen toteuttamiseen ja sitä kautta lapsen edunmukaisuuteen rajoituspäätöksiä toteuttaessa. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa huomautetaan, että mikäli lapsella ei ole voimassa olevaa liikkumisvapauden rajoittamispäätöstä, on tällä oikeus vapaaseen liikkumiseen (Tarkastuspöytäkirja 7). Oikeusasiamies kehottaa sijaishuoltopaikkoja kiinnittämään huomiota opetuksen järjestämiseen yhteensä kuudessa tarkastuspöytäkirjassa. Opetuksen järjestämiseen erityisesti liikkumisvapauden rajoittamisen aikana tulee huomioida ja järjestää siihen mahdollisuus. (Tarkastuspöytäkirjat 1, 3, 6, 10, 13 ja 14.)

Tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies kiinnittää huomiota sellaisiin sijaishuoltopaikkojen käytäntöihin tai sääntöihin, joita pitää lainvastaisina. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies toteaa, että kyseissä sijaishuoltolaitoksessa käytäntönä olleet joukkorangaistukset ja edellytys kirjallisten tehtävien tekemiseen, jotka ovat lainvastaista ja oikeusasiamies edellyttää tällaisten käytäntöjen välitöntä lopettamista (Tarkastuspöytäkirja 10). Toisessa tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies toteaa sijaishuoltolaitoksessa käytössä olleen neljän viikon intensiivijakson olevan lainvastainen muuan muassa siksi, ettei jaksosta ole tehty valituskelpoista päätöstä. Tämän sijaishuoltolaitoksen käyttämän intensiivijakson aikana lapsella ei ole ollut mahdollisuutta liikkua yksikön ulkopuolella tai käydä kotilomilla. Samassa tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies toteaa sijaishuoltolaitoksessa käytössä olleiden kasvatuksellisten viikonloppujen, rauhoittumishuoneiden ja käytännön aikaistetusta omiin huoneisiin menosta olleen laittomia. (Tarkastuspöytäkirja 7.) Oikeusasiamies on kiinnittänyt huomioita sijaishuoltolaitoksen toimintaan lapsen hatkareissujen selvittelyssä:

” Lapsen tekojen tai käyttäytymisen läpikäyntiä ei voida koskaan toteuttaa lasta nöyryyttävällä tavalla tai siten, että menettelyllä tosiasiasa rajoitetaan lapsen perusoikeuksia, vaan toiminnan tulee perustua lapsen etuun ja sillä tulee olla hyväksyttävä kasvatuksellinen tavoite.” (Tarkastuspöytäkirja 10).

Tarkastuksissa oikeusasiamies on kiinnittänyt huomion valituskelpoisten päätösten toimittamiseen lapsille sijaishuoltolaitoksissa. Tarkastuspöytäkirjoissa todetaan, että mikäli lapsi ei ole halunnut päätöstä itselleen, on tärkeää asia kirjata ja kertoa lapselle mistä tämä voi halutessaan päätöksen saada. Tarkastuspöytäkirjoissa kerrotaan, että sijaishuoltolaitoksien tulee kiinnittää huomiota valitusoikeudesta kertomiseen. (Tarkastuspöytäkirjat 1, 5, 6, 8, 10, 11, 12 ja 14.) Valitusoikeuden kertominen, on myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus (Lastensuojelulaki 417/2007 24 §).

Tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies on nostanut esiin myös epäkohtia, joiden korjaamiseen tämä pyytää lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai lapsen sijoittanutta kuntaa kiinnittämään huomiota. Kaikissa tarkastuspöytäkirjoissa on pyydetty kunnalta selvitystä valvontaan liittyen tai kuntaa on huomautettu valvonnan puutteesta:

”Sijaishuollon valvonnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämiseen, käytettäviin rajoitustoimenpiteisiin ja siihen, millä tavoin lapsen etu sijaishuoltopaikassa toteutuu.” (Tarkastuspöytäkirja 12).

Tarkastuspöytäkirjoissa esiin nousee myös lapsen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän kahdenkeskiset ja luottamukselliset tapaamiset, jossa lapsella on tosiasiallinen mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä. (Tarkastuspöytäkirjat 1, 2, 5, 8, 10, 11, 12, 13 ja 14.) Lähes kaikissa tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies huomauttaa, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä ja lapsen sijoittaneella kunnalla on valvontavastuu. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kiinnittää sijoittavan kunnan huomion siihen, että jokaiselle lapselle tulee olla nimettynä oma sosiaalityöntekijänä (Tarkastuspöytäkirja 2). Oikeusasiamies on myös yhdessä tarkastuspöytäkirjassaan pyytänyt sijoittavaa kuntaa selvittämään, miten lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät vastaavat sijoitettujen lasten yhteydenottoihin (Tarkastuspöytäkirja 1). Lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kehoitetaan myös huomioimaan asiakassuunnitelman toimittaminen sijaishuoltolaitokseen (Tarkastuspöytäkirja 14).

Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa huomautetaan sijaishuoltolaitoksen velvollisuudesta laatia hoito- ja kasvatussuunnitelma lapselle (Tarkastuspöytäkirja 14). Oikeusasiamies on myös kiinnittänyt tarkastuksessaan huomioita sijaishuoltolaitoksen tilojen sopivuuteen lapsille (Tarkastuspöytäkirja 13 ja 14). Oikeusasiamies on arvioinut tekemissään tarkastuksissa niin lapsille tarkoitettujen yleisten tilojen, kun lasten

omienkin huoneiden sopivuutta niiden käyttötarkoitukseen. Yhdessä tarkastuspöytäkirjassa oikeusasiamies kiinnittää erityistä huomiota lapsen turvallisuuteen tilanteessa, jossa lapsi on viettänyt yön eristyksen jälkeen ”putkatilaa” muistuttavassa paikassa (Tarkastuspöytäkirja 7).

Tarkastuspöytäkirjoissa oikeusasiamies huomauttaa, että sijaishuoltolaitoksen tulee huomioida lapsen oikeus harrastuksiin ja sijaishuoltolaitoksen tulee huolehtia lapsen harrastusmahdollisuuksista (Tarkastuspöytäkirjat 10, 12 ja 13). Lapsella on oikeus ilmaista omia mielipiteitä, tietää omat oikeutensa ja sijaishuoltolaitoksella on velvollisuus pyrkiä kodinomaisen ilmapiirin luomiseen (Tarkastuspöytäkirjat 1, 10, 11 ja 14). Yhtenä keinona lapsen osallisuudelle ja mielipiteen huomioimiselle oikeusasiamies nostaa tarkastuspöytäkirjassa sijaishuoltolaitoksen sääntöjen laatimisen yhdessä sijoitettujen lasten kanssa (Tarkastuspöytäkirja 10).

Oikeusasiamies huomauttaa sijaishuoltolaitoksia riittävien ja lapselle sopivien terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä (Tarkastuspöytäkirjat 1, 6, 10, 11 ja 13). Tarkastuspöytäkirjoissa huomautetaan lasten hatkareissuista ja niiden vaikutuksesta lapsen arkeen. Oikeusasiamiehen mukaan luvattoman poissaolon eli niin sanotun hatkareissun jälkeen lapselta ei myöskään voi edellyttää ”hatkapäiväkirjan” kirjoittamista. Myöskään lapsen hakemisessa ei voi käyttää laitoksen ulkopuolisia palveluita. (Tarkastuspöytäkirjat 10 ja 13.) Oikeusasiamies toteaa ”hatkapäiväkirjan” ja kirjallisten tehtävien olevan vastoin lapsen etua:

”Tehtävien tekotapa on lasta alistava ja nöyryyttävä. Tehtävien tekemiseen liittyy sellaisia lapselle asetettavia rajoituksia ja seuraamuksia, joiden ei voida katsoa toteuttavan lapsen etua-” (Tarkastuspöytäkirja 10).

Muutama tarkastuspöytäkirjan lopuksi oikeusasiamies toteaa, että ottaa omaksi aloitteekseen selvittää jonkun tietyn sijaishuoltolaitokseen sijoitetun lapsen asiaa tar-

kemmin. Osassa tekemissään tarkastuksissa oikeusasiamies myös edellyttää jatkotoimenpiteinä lisäselvityksien tai lisävalvontakäyntien järjestämistä. Selvästi jatkotoimenpiteitä on eniten sellaisissa tarkastuspöytäkirjossa, joissa on nostettu eniten epäkohtia esiin. Osassa tarkastuspöytäkirjoista oikeusasiamies edellyttää toimenpide osiossa, että jokainen kyseiseen sijaishuoltolaitokseen lapsia sijoittaneen kunnan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tapaa sijoitettua ja selvittää hänelle oikeusasiamiehen laatiman tarkastuspöytäkirjan sisällön kahden keskisessä keskustelussa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Eduskunnan oikeusasiamiehen tekemissä tarkastuksissa on tämä keskustellut sijaishuoltolaitoksiin sijoitettujen lasten kanssa. Tarkastuspöytäkirjoissa tuodaan esiin, että lasten kanssa käydyt keskustelut ovat olleet luottamuksellisia, lapsi ei ole etukäteen valmistautunut keskusteluun ja lapsen esiin tuomista asioista on keskusteltu lapsen luvalla sijaishuoltolaitoksen henkilökunnan kanssa. Oikeusasiamies on selvittänyt lapsen mielipiteen henkilökohtaisella tapaamisella, kuuntelemalla lapsen näkemykset ja ottanut aidosti lapsen mielipiteen huomioon. Lapsen etua arvioitaessa täytyy lapsen omalle mielipiteelle ja näkemykselle antaa erityinen painoarvo (Araneva 2016, 176). Oikeusasiamiehen tekemillä tarkastuskäynneillä ja lasten kanssa käydyillä keskusteluilla voidaan tämän perusteella katsoa olevan lapsen edun toteutumiseen tähtäävä tavoite. Lapsen etua ei kuitenkaan voi määritellä minkään yhden tekijän kautta, vaikka lapsen mielipiteen selvittäminen onkin tärkeää.

Näitä lasten kanssa käydyistä keskusteluista nousseita epäkohtia oikeusasiamies onkin lähtenyt tarkemmin selvittämään yhdessä sijaishuoltolaitoksen henkilökunnan kanssa. Sijaishuoltolaitokset ovat osittain myöntäneet epäkohdat tai pyrkineet perustelemaan toimintaansa. Kuitenkin osa sijaishuoltolaitoksista on ilmoittanut lasten tai nuorten puheiden olleen valheellisia. Tarkastuspöytäkirjoissa ilmenee lukuisia epäkohtia sijaishuoltolaitoksien säännöissä, käytännöissä, rajoitustoimenpiteiden käytössä ja lasten kohtelussa. Oikeusasiamies on saamiensa selvitysten

perusteella koonnut sijaishuoltolaitoksiin toimenpiteitä, jotka hän velvoittaa käyttöön otettavaksi. Sijaishuoltolaitoksissa havaittuja epäkohtia voidaan pitää huolestuttavana etenkin lapsen alisteisen aseman ja sijaishuoltolaitoksilla olevan vallan näkökulmasta. Lapsen ollessa sijoitettuna käyttää, julkista valtaa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi myös sijaishuoltolaitos (Saastamoinen 2016, 134, 137). Oikeusasiamies on tarkastuksissa kiinnittänyt sijaishuoltolaitoksien huomiota siihen, että lapsilla tulee olla tiedossa ja halussaan häntä koskevat päätökset, jolloin hänellä on sitä kautta mahdollisuus hakea niihin muutosta. Lapsen etu on, että hän on tietoinen omista asioistaan ja sitä kautta osallisena niissä (Nätkin 2003, 37; Lastensuojelulaki 417/2007 § 20).

Valtaosa oikeusasiamiehen esiin tuomista epäkohdista koski rajoitustoimenpiteiden ja kasvatuksellisten keinojen käyttöä. Rajoitustoimenpiteiden käytöstä on säädetty lastensuojelulain 61–74 §:ssä, minkä mukaan käytettävien rajoitustoimenpiteiden tulee olla aina lapsen edun mukaisia. Oikeusasiamies on arvioinut rajoitustoimenpiteiden käyttöä lasten kertoman perusteella ja peilannut sitä lakiin. Lisäksi oikeusasiamiehellä on ollut käytössään sijaishuoltolaitoksen sijoitettua lasta- ja sijaishuoltolaitoksen toimintaa koskevat asiakirjat, kuten rajoituspäätökset, joista on voinut selvittää rajoituspäätöksien lainmukaisuutta. Todettakoon, että oikeusasiamies on ottanut tarkastuspöytäkirjoissa kantaa laittomiin käytäntöihin ja rajoituspäätöksiin, sekä todennut, että rajoituspäätösten tulee olla aina lapsen edun mukaisia. Rajoituspäätöksiä ja lastensuojelun toimia toteuttaessa on aina sovellettava lievimmän puuttumisen periaatetta, jonka mukaan valitaan toimenpide tai keino, joka kaikista vähiten rajoittaa lapsen itsemääräämis- tai muuta perusoikeutta (Saastamoinen 2016, 154). Lastensuojelussa lasta koskevissa päätöksissä ja toimenpiteissä pyritään aina arvioimaan sitä, onko ratkaisu todella lapsen edun mukaista (Pösö 1994, 42).

Aineiston analyysin pohjalta herää kysymys siitä, ovatko kaikki lainopillisesti oikein perustellut asiat kuitenkin aina lapsen edun mukaisia. Esimerkiksi yhdessä

tarkastuspöytäkirjassa (Tarkastuspöytäkirja 11) oikeusasiamies on kiinnittänyt sijaishuoltolaitoksen huomiota siihen, että lasten taskujen tarkastaminen ja tupakkatuotteiden pois ottaminen on lainvastaista. Oikeusasiamies on kuitenkin lopuksi todennut lapsen päihteidenkäytön estämisen olevankin lapsen edun mukaista ja sijaishuoltolaitos on omassa antamassaan vastineessa todennut tupakkatuotteiden poisottamisen olevan sijaishuoltolaitoksen henkilökunnan näkemyksen mukaan lapsen edun mukaista. Lastensuojelulain valossa sijaishuoltolaitoksissa asuviin lapsiin ei voida samalla tavalla kohdistaa rajoittavia tai kasvatuksellisia toimia, kuin kotona asuviin lapsiin (Saastamoinen 2016, 156–157).

Tarkastuspöytäkirjoissa tuodaan esiin, että on lapsen edun mukaista, että hänellä saa olla harrastuksia ja mielekästä tekemistä. Toisaalta yhdessä tarkastuspöytäkirjassa on perusteltu lapsen harrastuksien puuttumista sillä, ettei lapsen vointi ja terveydentila ole vielä sallinut harrastuksen aloittamista. Siksi on lapsen edun mukaista, että lapsi saa harrastaa silloin kun on riittävän hyvässä voinnissa. (Tarkastuspöytäkirja 13.) Tässä lapsen edulle asetetaan tavallaan kaksi vastakkaista näkökulmaa. Tilanteen arvioimiseksi ja lapsen edun mukaisen ratkaisun tekemiseksi olisi arvioitava yksittäisen lapsen kohdalla, mikä on tosiasiallisesti lapsen edun mukaista. Kyseisessä tarkastuspöytäkirjassa lapsi oli kertonut oikeusasiamiehelle harrastuksen puuttumisesta, eli voidaan olettaa lapsen toivovan harrastusta. Aranevan (2016, 176) mukaan lapsen edun arvioinnissa lapsen mielipiteelle tulee aina antaa painoarvoa, mutta ei kuitenkaan ratkaisuvalltaa. Aikuisen velvollisuutena on arvioida, mikä vaihtoehdoista ja olemassa olevista ratkaisuvaihtoehdoista on kokonaisvaltaisesti lapsen edun mukaista. Lapsen aikaisempien haastavien elinolosuhteiden vuoksi on kuitenkin tärkeää pyrkiä tarjoamaan lapselle positiivisia kokemuksia (Saastamoinen 2016, 165).

Tutkielmassani näyttäytyy selvästi, että lapsen etua valvova taho, eli lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei ole ollut tietoinen lapsen näkemyksistä. Oikeusasiamiehen havaitsemat epäkohdat eivät olleet tiedossa lapsen sijoittaneella kun-

nalla, aluehallintovirastolla tai lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä (Eduskunnan oikeusasiamies 2018). Yhtenä epäkohtana oikeusasiamies on nostanut tarkastuspöytäkirjoissaan esiin sen, että lapset eivät ole tavanneet sosiaalityöntekijöitä, sosiaalityöntekijät eivät ole vastanneet yhteydenottoihin tai valvova kunta ei ole noudattanut valvontavelvoitettaan. Näistä raikeimpänä rikkeenä voidaan lastensuojelulain ja lapsen edun arvioinnin valossa pitää puuttuvia tapaamisia lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on lapsen edun varmistaminen siten, että hän huomioi samalla lapsen vanhempien näkökulmat sekä pyrkii yhteistyöhön kaikkien osapuolten kesken (Hakalehto 2016, 34). Lasten oikeusasiamiehelle kertomien epäkohtien olisi pitänyt tulla lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tietoon, jolla on velvoite ja tosiasiallinen mahdollisuus arvioida lapsen edun toteutumista yksilöllisesti, kokonaisvaltaisesti ja kaikki näkökulmat huomioon ottaen. Lastensuojelulaki 29 § velvoittaa sosiaalityöntekijää tapaamaan lasta riittävän usein. Lain tavoitteena on kiinnittää lastensuojelun työskentelyn keskipiste lapseen, sekä huomioimaan lapsen mielipide ja näkemys (Araneva 2016, 176). Lapsen kuulemisen ja tämän mielipiteen selvittämisen taustalla on ajatus siitä, että lapsi itse on paras kertomaan omasta elämästään, sekä siihen liittyvistä negatiivista ja positiivista asioista (Toivonen 2020, 497).

Kokonaisuudessaan kaikissa käyttämissäni tarkastuspöytäkirjoissa mainittiin lapsen etu vain muutaman kerran ja nämäkin maininnat olivat oikeusasiamiehen yleisiä otteita laintulkinnasta, kuten:

”Lastensuojelulain 69 §:n mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä, ja jos se on lapsen mukaista, asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asumisyksikön tiloista” (Tarkastuspöytäkirja 14).

Konkreettiselle tasolle lapsen edun arvioimisessa ei tarkastuspöytäkirjoissa ole juurikaan menty. Lapsen etua voidaan pitää lastensuojelulain ja sen tulkinnan mukai-

sesti yhtenä tärkeimpänä kriteerinä, kun valvotaan sijaishuollon toimintaa ja sen vastaamista lapsen tarpeisiin. Tarkastuspöytäkirjoissa ei ole arvioitu sijaishuoltolaitoksen toimintaa suhteessa yksittäisen lapsen etuun, vaikkakin voidaan todeta, etteivät esimerkiksi nöyryyttävät käytännöt sijaishuoltolaitoksissa voi olla lapsen edun mukaisia. Lapsen etu käsitteenä kuuluu lapsen juridisiin oikeuksiin, on silti tärkeää lapsen etua arvioitaessa huomioida, ettei lapsi unohdu lainsäädännön alle (Nyrhinen 2016, 71).

Oikeusasiamiehen tehtävänä ylimpänä laillisuusvalvojana on valvoa sitä, miten lakia noudatetaan. Oikeusasiamies on sijaishuoltolaitokseen tekemissään tarkastuksissa keskittynyt tarkastelemaan lasten kohtelua, rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä päätöksentekoa (Eduskunnan oikeusasiamies 2020a, 102). Lastensuojelulaki nojaa vahvasti lapsen edun arviointiin. Tutkielmani perusteella herää kysymys, voiko lain mukaisesti arvioida lapsen edun toteutumista, jos ei oteta huomioon kaikkia lapsen tilanteeseen liittyviä yksilöllisiä tekijöitä ja kuulla kaikkia lapsen asioihin osallisena olevia henkilöitä? Toisekseen, jos periaatteessa kaikki on mahdollista perustella lapsen edulla, voiko nykyinen lakimme olla ristiriidassa itsensä kanssa? Sijaishuoltolaitoksiin tehdyissä tarkastuksissa täytyy pystyä tosiasiallisesti perehtymään yksittäisen lapsen tilanteeseen ja ottamaan huomioon kaikki siihen vaikuttavat tekijät. Jos esimerkiksi lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä olisi riittävästi aikaa ja resursseja suorittaa valvontaa oikeusasiamiehen tekemällä tavalla, olisiko mahdollisesti lapsen tilannetta ja lapsen etua arvioitu eri tavalla? Lapsen etu on hyvin vähän esillä oikeusasiamiehen laatimissa tarkastuspöytäkirjoissa, mikä on tutkielmani kannalta merkittävä huomio. Lapsen edulla voidaan ja pitää kuitenkin perustella lastensuojelulain mukaisesti kaikkia toimia, ratkaisuja ja tehtäviä päätöksiä. Lapsen etu ei tarkastuspöytäkirjoissa määrity juuri millään lailla ja sitä käytetään pääsääntöisesti vain yleisenä toteamuksena sille, että päätöksen tai toimen tulee olla lapsen edun mukainen. Toivonen (2017, 243) toteaa väitöskirjassaan myös tuomioistuimien tekemien lapsen edun arvioiden jäävän täysin sisällöttömiksi toteamuksiksi siitä, että kyseinen päätös on lapsen edunmukainen.

Oikeusasiamiehelle tehtyjen kanteluiden määrä on kasvanut merkittävästi viimeisen kahden vuoden aikana. Tämän voidaan katsoa johtuvan muun muassa oikeusasiamiehen sijaishuoltolaitoksiin tekemistä tarkastuksista. (Saastamoinen 2019, 45). Tarkastuspöytäkirjoissa esiin tulleita puutteita voidaan pitää lapsen edun näkökulmasta erittäin huolestuttavina. Sijaishuoltolaitoksien puutteellinen valvonta, rajoitustoimenpiteiden ja sijaishuoltolaitoksien lainvastaiset käytänteet, lasten kokemukset epäasiallisesta käytöksestä sekä sosiaalityöntekijän puuttuva yhteys ovat tutkielmani mukaan lapsen etua heikentäviä tekijöitä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksen selvityksessä sijaishuollon kanteluissa on todettu toistuvan saamat teemat, joista keskeisimpinä nousivat esiin valvonnan puutteellisuus, sijaishuollon laatuun liittyvät epäkohdat ja sosiaalityöntekijöiden tietämättömyys epäkohdista (Saastamoinen 2019, 45).

Tarkastuspöytäkirjoista ilmenee selvästi, että oikeusasiamies on kuullut ja tuonut esiin lasten kokemukset ja heidän kertomansa asiat. Tutkielmani pohjalta näyttyy kuitenkin sitä, että oikeusasiamies ei ole kuitenkaan pystynyt pelkästään lapsen kertoman perusteella muodostamaan käsitystä siitä, mikä on lapsen edun mukaista. Lapsen edun määrittelyssä on otettava huomioon monen eri tahon näkökulma ja pystyttävä arvioimaan yksittäisten tekijöiden vaikutusta, sekä arvioimaan saadun tiedon luotettavuutta. Oikeusasiamies on ottanut erityisasiakseen lapsen oikeuksien valvonnan ja lapsen kuulemisen korostamisen, mutta tästä huolimatta julkisessa keskustelussa ei välttämättä haluta uskoa lapsen kertomaan tai ei pidetä sitä luotettavana (Toivonen 2020, 498). Tarkastusta tekevän henkilön lähestymistapa ja valvonnalle asetettu tavoite vaikuttaa siihen, millainen rooli ja vaikutus lapsilla on valvonnan kannalta (Pålsson 2018, 52). Tutkielmani tarkoituksena ei ole kyseenalaistaa lapsen kertomusta. Kyseenalaistan sen sijaan lapsen edun arvioinnin kriteerit, kuka sitä pystyy arvioimaan ja milloin sitä arvioidaan. Hakalehdon (2016, 36–37) mukaan nykyinen vallitseva yhteiskuntapoliittinen näkemys ja myös voimassa oleva lastensuojelulaki mää-

riittävät lapsen edun käsitettä kapeasti pelkästään lapsen hyvinvointia edistäväksi toiminnaksi. Lapsen hyvinvointi tai lapsen etu ei voi olla aikuisten tahdon varassa, vaan kyseessä on lapsen oikeus, jonka turvaaminen on viime kädessä viranomaisen tehtävä.

Saastamoinen toteaa selvityksessään, että tarve sijaishuollon kehittämiseksi sekä riittävän valvonnan resursoimiselle ja osaamisen kehittämiseksi on ilmeinen. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on tässä merkittävässä osassa. (Saastamoinen 2019, 45–46.) Jatkotutkimuksen tarve lapsen edun ja sijaishuollon valvonnalle on ilmeinen. Lapsen edun tarkempi määrittely ja sitä kautta sen valvonta on tutkielmani perusteella hyvin hataralla pohjalla. Tutkielmani perusteella herää kysymys, miten lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät valvovat sijaishuoltoa ja sijoitettujen lasten edun toteutumista. Tutkielmani perusteella lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli lapsen edun valvojana korostuu. Tosiasiallisesti vain lapsen omalla sosiaalityöntekijällä pitäisi olla mahdollisuus olla tietoinen jokaisen lapsen tilanteesta, tavata lasta säännöllisesti ja vastata tämän yhteydenottoihin.

LÄHTEET

Aho, S. Kulmala, U., Rähä H., Porkka, S. ja Timlin, T. (1995). Lapsen etu. Turku: Paimosalama Oy.

Alasuutari, P. (2012). Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Araneva, M. (2016). Lapsen suojeleminen - toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum Pro.

Asiakaslaki (2000/182). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Eduskunnan oikeusasiamies. (2018). Sosiaalityöntekijöiden kohtuuton työtaakka vaarantaa sijaishuollon valvonnan ja kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeuksien toteutumisen. Ratkaisut ja tiedotteet. <https://www.oikeusasiamies.fi/-/sosiaalityontekijoiden-kohtuuton-tyotaakka-vaarantaa-sijaishuollon-valvonnan-ja-kodin-ulkopuolelle-sijoitetun-lapsen-oikeuksien-toteutumisen>.

Eduskunnan oikeusasiamies. (2020a). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019. Helsinki.

Eduskunnan oikeusasiamies. (2020b). Oikeusasiamies ja oikeuskansleri. https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/web/guest/oikeusasiamies-ja-oikeuskansleri.

Hakalehto, S. (2016). Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa: Hakalehto S. & Toivonen, V. (2016). Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppa-kamari. 22-54.

Hallintolaki (434/2007). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O2L7P45>

Heino, T. (2006). Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa: Hänninen, S., Karjalainen, J. ja Lahti, T. (2006). Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kajava, M. (1997). Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Oulun yliopisto.

Kuula, A. (2006). Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys: Tampere: Vastapaino.

Lastensuojelulaki. (2007/417). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P4>

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (2002/197). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020197>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (2019/542). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>

Lapsien oikeuksien komitean yleiskommentti Nro 14 (2013). https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf/c9407429-51cc-308e-a490-dff4d8ef0087/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf?t=1465381208000

Manninen, M. (2020). Lapsen etua sijaishuollossa valvoo sosiaalityöntekijä. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus sijaishuollon valvonnasta. Kandidaatin- tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Nyrhinen, A. (2016). Sosiaalityön ammatillinen johtaminen. Teoksessa: Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve (toim.) 2016. Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari.

Nätkin, R. (2003). Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa: Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Oikeusasiamiehen johtosääntö (215/2000). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2000/20000251>

Paajanen, O-P. (2019). Valkeakosken sosiaalitoimelle vakava huomautus lapsen mielivaltaisesta kohtelusta lastensuojeluyksikössä – Laiminlyöntejä selitettiin sillä, että tapaaminen olisi vienyt kokonaisen työpäivän. <https://www.aamu-lehti.fi/a/ab2569cf-2eef-4216-82be-ad1e82200ee5>.

Perustuslaki (1999/731). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Pösö, T. (1994). Laitos lapsen etuna? Teoksessa: Törrönen Maritta 1994. Lapsen etu – viidakon laki. Helsinki: Painopörssi Oy.

Pösö, T. (2012). Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa: Forsberg, Hannele ja Autonen-Vaaraniemi, Leena 2012. Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Pösö, T. (2004). Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes.

Pålsson, D. (2018). The Prerequisites and Practices of Auditing Residential Care: On the Licensing and Inspection of Residential Homes for Children in Sweden. Stockholm: Department of Social Work, Stockholm University.

Räty, T. (2019). Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

THL työpaperi (19/2017). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperusteista toimintatapaa.

Saastamoinen, K. (2016). Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnioittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa: Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari.

Saastamoinen, K. (2019). Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020: Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Stoor, H. (2010) Oikeusasiamiehen esittämä arvostelu – rangaistus vai ohjausta? Teoksessa: Eduskunnan oikeusasiamies 90-vuotta. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamies.

Tarkastuspöytäkirja 1. EOAK/5727/2017. Lukkarilan lastenkoti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5727/2017>

Tarkastuspöytäkirja 2. EOAK/6546/2017. Erityislastensuojeluyksikkö Honkalyhty. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/6546/2017>

Tarkastuspöytäkirja 3. EOAK/6545/2017. Villa Junior. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/6545/2017>

Tarkastuspöytäkirja 4. EOAK/1002/2016. Veikkarin erityislastenkoti.
<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1002/2016>

Tarkastuspöytäkirja 5. EOAK/5681/2017. Nuorisokoti Nummela. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5681/2017>

Tarkastuspöytäkirja 6. EOAK/7024/2017. Varatie Tervakoski. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/7024/2017>

Tarkastuspöytäkirja 7. EOAK/356/2018. Vuorelan Koulukoti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/356/2018>

Tarkastuspöytäkirja 8. EOAK/550/2017. Outamon lastenkoti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5500/2017>

Tarkastuspöytäkirja 9. EOAK/1605/2018. Lastenkoti Sutela-Koti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1605/2018>

Tarkastuspöytäkirja 10. EOAK/1353/2018. Koulukoti Pohjolakoti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1353/2018>

Tarkastuspöytäkirja 11. EOAK/4088/2018. Jussin Kodit. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4099/2018>

Tarkastuspöytäkirja 12. EOAK/5916/2018. Lamujoen Perhekodit, Ojantakasen perhekoti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5916/2018>

Tarkastuspöytäkirja 13. EOAK/5377/2018. Loikalan Kartano. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5377/2018>

Tarkastuspöytäkirja 14. EOAK/883/2020. Sairilan Koulukoti. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/883/2020>

THL työpaperi 19/2017. (2017). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

THL (2020a) Lastensuojelulaitokset. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollonmuodot/lastensuojelulaitokset>

Toivonen, V. (2017). Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuo-
mioistuimissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Toivonen, V-M. (2020) Eduskunnan oikeusasiamies – 100 vuotta lapsen oikeuksien valvontaa. Lakimies 3–4/2020.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. (1994). Lapsen etu – viidakon laki. Helsinki: Painopörssi Oy.

Valkonen T. (2016). Sosiaalihuolto ja asiakkaan oikeusturva. Oikeus tänään. Osa II. 4. uudistettu painos. 2016.

Valvira (2016). Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. <https://www.valvira.fi/sosiaalihuolto/lastensuojelu/hyvaa-kohtelua-koskeva-suunnitelma>

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>